

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

Vodič kroz članak 3. Europske konvencije o ljudskim pravima

Zabrana mučenja

Prvo izdanje – 31. prosinca 2021.

Pripremilo Tajništvo. Ovaj vodič nije obvezujuć za Sud.

Izdavači ili organizacije koji žele prevesti i/ili reproducirati ovaj vodič ili dio ovog vodiča u tiskanom ili elektroničkom obliku trebaju se javiti na publishing@echr.coe.int za daljnje informacije o postupku odobravanja.

Ako želite provjeriti koji se prijevodi vodiča kroz sudske prakse trenutačno pripremaju, pogledajte [Prijevodi u pripremi](#).

Ovaj vodič pripremio je Odjel za praćenje sudske prakse te on ne obvezuje Sud. Može biti podvrgnut uredničkim izmjenama.

Ovaj vodič izvorno je sastavljen na engleskom jeziku. Tekst je dovršen 31. prosinca 2021. Redovito će se ažurirati. Može biti podvrgnut uredničkim izmjenama.

Dokument je dostupan za preuzimanje na <www.echr.coe.int> (Case-law – Case-law analysis – Case-law guides). Za ažuriranje ove publikacije pratite račun Suda na Twitteru na <<https://twitter.com/echrpublication>>.

Za ovaj prijevod, koji se objavljuje u dogовору с Вијећем Europe и Европским судом за људска права, одговоран је искључиво Уред заступника Републике Хрватске пред Европским судом за људска права.

© Вијеће Europe / Европски суд за људска права, 2022.

Sadržaj

Bilješka čitateljima	5
I. Opća razmatranja	6
A. Tumačenje članka 3.	6
B. Obveze države na temelju članka 3.	6
C. Područje primjene članka 3.	6
D. Vrste zabranjenog postupanja ili kažnjavanja	7
1. Mučenje	7
2. Nečovječno postupanje ili kažnjavanje	8
3. Ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje.....	9
E. Odnos između članaka 2. i 8. Konvencije	10
II. Zabранa mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja koje čine ili omogućavaju predstavnici države.....	11
A. Uvodne napomene	11
B. Ocjena dokaza.....	12
1. Standard dokazivanja.....	12
2. Teret dokazivanja.....	12
C. Upotreba sile od strane predstavnika države	13
1. Opća razmatranja.....	13
2. Upotreba posebnih sredstava ili mjera vezivanja	14
D. Pretraga osobe koja uključuje razodijevanje ili pretraga intimnih dijelova tijela	15
E. Vojna služba	15
F. Uvjeti u kojima borave osobe lišene slobode	15
G. Liječenje u uvjetima lišenja slobode.....	16
H. Patnja srodnika žrtve	16
1. Uvodne napomene	16
2. Srodnici nestalih osoba	16
3. Potvrđeni smrtni slučajevi	17
4. Postupanje prema mrtvim tijelima	17
5. Ostalo.....	18
I. Osuda i izricanje kazne	18
1. Dob za kaznenu odgovornost	18
2. Krajnje nerazmjerne kazne	18
3. Smrtna kazna	19
4. Kazna doživotnog zatvora	20
J. Izručenje i protjerivanje	20
K. Prisilne medicinske intervencije.....	21
a. Opća načela.....	21
b. Prisilno hranjenje	21
c. Prisilno psihijatrijsko liječenje	21
d. Prisilna sterilizacija.....	22
e. Uzimanje droga i drugih dokaza iz tijela osobe	22

III. Zaštita od mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja koje provode nedržavni akteri	23
A. Opseg pozitivnih obveza države	23
B. Priroda pozitivnih obveza države.....	24
1. Obveza uspostavljanja primjerenog zakonodavnog i regulatornog okvira	24
2. Obveza poduzimanja preventivnih operativnih mjera	24
C. Neki primjeri	25
IV. Obveza provođenja istrage o navodima o mučenju i nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju	25
A. Opseg postupovnih obveza.....	26
B. Svrha istrage	26
C. Priroda i temeljitost istrage	26
D. Standardi istrage.....	26
1. Uvodne napomene	26
2. Neovisnost	27
3. Primjerenosnost	28
4. Brzina i razumna žurnost	29
5. Kontrola od strane javnosti i sudjelovanje žrtve.....	30
E. Pitanja povezana s kaznenim progonom, sankcijama i naknadom.....	31
F. Istraga zločina iz mržnje	31
G. Postupovne obveze u prekograničnim kontekstima	32
H. Ponovno aktiviranje postupovnih obveza	32
Popis navedenih predmeta	33

Bilješka čitateljima

Ovaj vodič jedan je u nizu vodiča kroz sudske praksu koje je objavio Europski sud za ljudska prava (dalje u tekstu: „Sud”, „Europski sud” ili „Strasburški sud”) kako bi informirao pravne praktičare o najvažnijim presudama i odlukama koje je donio Strasburški sud. U vodiču se analizira i sažima sudska praksa o članku 3. Europske konvencije o ljudskim pravima (u dalnjem tekstu: „Konvencija” ili „Europska konvencija”). Čitatelji će u njemu naći ključna načela iz ovog područja kao i mjerodavne presedane.

Sudska je praksa citirana selektivno: riječ je o vodećim, značajnim i/ili nedavnim presudama i odlukama.*

Presude i odluke Suda ne služe samo za odlučivanje u predmetima pred Sudom već i općenitije za pojašnjenje, zaštitu i razvoj pravila koja proizlaze iz Konvencije, čime doprinose tome da države poštuju obveze koje su preuzele kao ugovorne stranke (*Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1978., stavak 154., i *Jeronović protiv Latvije* [VV], 2016., stavak 109.).

Stoga je zadaća sustava ustanovljenog Konvencijom odlučivati, u općem interesu, o pitanjima javne politike, čime se podižu opći standardi zaštite ljudskih prava i širi poznavanje jurisprudencije iz područja ljudskih prava diljem zajednice država potpisnica Konvencije (*Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], 2012., stavak 89.). Doista, Sud je naglasio ulogu Konvencije kao „ustavnog instrumenta europskog javnog poretku” u području ljudskih prava (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi protiv Irske* [VV], 2005., stavak 156., i, nedavno, *N.D. i N.T. protiv Španjolske* [VV], 2020., stavak 110.).

Ovaj vodič sadrži upućivanja na ključne riječi za svaki citirani članak Konvencije i njezinih Dodatnih protokola. Pravna pitanja koja se rješavaju u svakom predmetu sažeta su u *Popisu ključnih riječi*, odabranih iz tezaurusa pojmoveva (u većini slučajeva) izravno iz teksta Konvencije i njezinih protokola.

Baza podataka sudske prakse Suda, *HUDOC*, omogućuje pretraživanje po ključnim riječima. Pretraživanje s tim ključnim riječima omogućuje pronalaženje skupine dokumenata sa sličnim pravnim sadržajem (obrazloženje i zaključci Suda u svakom predmetu sažeti su ključnim riječima). Ključne riječi za pojedinačne predmete mogu se pronaći klikom na oznaku *Case Details* na HUDOC-u. Daljnje informacije o bazi podataka HUDOC i ključnim riječima potražite u *Vodiču za korisnike baze podataka HUDOC*.

* Hiperveze na predmete navedene u elektroničkoj inačici Vodiča upućuju na tekst na engleskom ili francuskom (dva službena jezika Suda) presuda ili odluka koje je donio Sud te na odluke i izvješća Europske komisije za ljudska prava (u dalnjem tekstu: „Komisija”). Ako nije drugačije naznačeno, sva upućivanja odnose se na presude o osnovanosti koje je donijelo vijeće Suda. Kratica „(odl.)” znači da se upućivanje odnosi na odluku Suda, a „[VV]” da je predmet bio pred Velikim vijećem. Presude vijeća koje nisu postale konačne prije objavljivanja ovog ažuriranja označene su zvjezdicom (*).

I. Opća razmatranja

A. Tumačenje članka 3.

1. Sud se u svom pristupu tumačenju članka 3. mora voditi činjenicom da cilj i svrha Konvencije kao instrumenta zaštite pojedinaca zahtijevaju da se odredbe tog članka tumače i primjenjuju tako da njegova jamstva budu praktična i djelotvorna. Svako tumačenje zajamčenih prava i sloboda mora biti u skladu s općim duhom Konvencije, instrumenta namijenjenog održavanju i promicanju ideja i vrijednosti demokratskog društva (*Soering protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1989., stavak 87.).

2. Članak 3. Konvencije sadrži jednu od temeljnih vrijednosti demokratskih društava. Doista, zabrana mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja civilizacijska je vrijednost usko povezana s poštovanjem ljudskog dostojanstva (*Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015., stavak 81.). Ta je zabrana apsolutna, ne može se derogirati na temelju članka 15. stavka 2. čak ni u slučaju izvanrednog stanja koje ugrožava opstanak naroda ili u najtežim okolnostima, kao što su borba protiv terorizma i organiziranog kriminala ili priljev migranata i tražitelja azila, bez obzira na ponašanje dotične osobe (*A. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2009., stavak 126.; *Mocanu i drugi protiv Rumunjske* [VV], 2014., stavak 315.; *El-Masri protiv bivše jugoslavenske republike Makedonije* [VV], 2012., stavak 195. i *Z.A. i drugi protiv Rusije* [VV], 2009., stavci 187. – 188.) ili prirodu navodnog kažnjivog djela koje je ta osoba počinila (*Ramirez Sanchez protiv Francuske* [VV], 2006., stavak 116., i *Gäfgen protiv Njemačke* [VV], 2010., stavak 87.).

B. Obvezе države na temelju članka 3.

3. Članak 3. uobičajeno se primjenjuje u kontekstima u kojima je zabranjeni oblik postupanja proizašao iz namjerno počinjenih radnji predstavnika države ili tijela javne vlasti. Općenito se može opisati kao odredba koja nameće prvenstveno negativnu obvezu državama da se suzdrže od nanošenja ozbiljne štete osobama pod svojom jurisdikcijom (*Hristozov i drugi protiv Bugarske*, 2012., stavak 111.).

4. Međutim, Sud je smatrao i da države imaju pozitivne obveze na temelju članka 3. Konvencije, koje uključuju, kao prvo, obvezu da uspostave zakonodavni i regulatorni okvir zaštite; kao drugo, u određenim dobro utvrđenim okolnostima, obvezu da poduzmu operativne mjere radi zaštite određenih pojedinaca od rizika od postupanja protivnog toj odredbi; i kao treće, obvezu da provedu učinkovitu istragu o dokazivim tvrdnjama o takvom postupanju o kojima se može raspravljati. Općenito govoreći, prva dva aspekta tih pozitivnih obveza klasificirani su kao „materijalne“ obveze, dok treći aspekt podrazumijeva postupovnu obvezu države (*X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021., stavak 178.).

C. Područje primjene članka 3.

5. Zabrana na temelju članka 3. Konvencije ne odnosi se na sve slučajeve zlostavljanja (*Savran protiv Danske*, [VV], 2021., stavak 122.). Prema dobro utvrđenoj sudskoj praksi Suda, općenito, kako bi ušlo u područje primjene članka 3., zlostavljanje mora doseći minimalni stupanj težine. Ocjena tog stupnja je relativna i ovisi o svim okolnostima predmeta, kao što su trajanje postupanja, njegove tjelesne i duševne posljedice, a u nekim slučajevima i spol, dob i zdravstveno stanje žrtve (*Muršić protiv Hrvatske* [VV], 2016., stavak 97.).

6. Kako bi se utvrdilo je li dosegnut prag težine, u obzir se mogu uzeti i drugi čimbenici, konkretno: (a) svrha zlostavljanja te je li ono bilo namjerno počinjeno ili čime je bilo motivirano, iako nepostojanje namjere ponižavanja ili omalovažavanja žrtve ne može nepobitno isključiti mogućnost utvrđenja povrede članka 3.; (b) kontekst u kojem je došlo do zlostavljanja, kao što je atmosfera povećane

napetosti i intenzivnih emocija; i (c) je li žrtva u ranjivoj situaciji (*Khlaifia i drugi protiv Italije* [VV], 2016., stavak 160.).

7. Pri ocjenjivanju toga je li osoba bila podvrgnuta zlostavljanju koje je dosegнуlo minimalni stupanj težine, osobito onom koje su počinile privatne osobe, Sud uzima u obzir niz čimbenika, od kojih svaki može imati veliki značaj. Svi ti čimbenici podrazumijevaju da je postupanje kojem je žrtva bila „podvrgnuta“ bilo posljedica namjernog čina. Prema tome, tjelesne ozljede i tjelesne i duševne patnje koje pojedinac doživi nakon nesreće koja je samo posljedica slučajnosti ili nemarnog postupanja ne mogu se smatrati posljedicom „postupanja“ kojemu je pojedinac „podvrgnut“ u smislu članka 3. (*Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunjske* [VV], 2019., stavci 121. i 123.).

8. Međutim, kada je pojedinac liшен slobode ili, općenito, suočen sa službenicima odgovornima za provedbu zakona, svako postupanje tih službenika prema pojedincu za koje se smatra da umanjuje ljudsko dostojanstvo stoga predstavlja povredu članka 3. Konvencije (*Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015., stavci 100. – 101.).

D. Vrste zabranjenog postupanja ili kažnjavanja

1. Mučenje

9. Da bi utvrdio treba li se određeni oblik zlostavljanja smatrati mučenjem, Sud uzima u obzir razliku sadržanu u članku 3. između tog pojma i pojma nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja. Namjera je bila da se u Konvenciji, tim razlikovanjem, posebnu stigmu pripiše namjernom nečovječnom postupanju koje uzrokuje tešku i surovu patnju; ista je razlika utvrđena u članku 1. Konvencije Ujedinjenih naroda protiv mučenja i drugih oblika okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja „UNCAT“ (*Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1978., stavak 167., *Selmouni protiv Francuske* [VV], 1999., stavak 96., i *Ilașcu i drugi protiv Moldavije i Rusije* [VV], 2004., stavak 426.).

10. Osim težine postupanja, postoji element svrhovitosti, koji je prepoznat u UNCAT-u, kojim se mučenje definira kao namjerno nanošenje teške боли ili patnje s ciljem, *inter alia*, dobivanja informacija ili priznanja, kažnjavanja ili zastrašivanja (*Selmouni protiv Francuske* [VV], 1999., stavak 97.; *Salman protiv Turske* [VV], 2000., stavak 114.; *Al Nashiri protiv Poljske*, 2014., stavak 508., i *Petrosyan protiv Azerbajdžana*, 2021., stavak 68.).

11. Uzimajući u obzir činjenicu da je Konvencija živi instrument koji se mora tumačiti u svjetlu današnjih uvjeta, djela koja su u prošlosti bila okvalificirana kao „nečovječno i ponižavajuće postupanje“ za razliku od „mučenja“ mogu se drugačije okvalificirati u budućnosti. Sud je zauzeo stav da zahtijevanje sve viših standarda u području zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda sukladno tome i neizbjegno zahtijeva veću odlučnost pri ocjeni kršenja temeljnih vrijednosti demokratskih društava (*Selmouni protiv Francuske* [VV], 1999., stavak 101.).

12. Primjerice, utvrđeno je da postupanje predstavlja „mučenje“ u sljedećim slučajevima:

- predstavnici države razodjenuli su podnositelja zahtjeva i objesili ga za ruke, koje su mu bile svezane na leđima, („palestinsko vješanje“) dok je bio u policijskom pritvoru kako bi iz njega izvukli priznanje (*Aksoy protiv Turske*, 1996., stavak 64.);
- podnositeljica zahtjeva silovana je i podvrgnuta brojnim činovima drugog tjelesnog i psihološkog zlostavljanja dok je bila u pritvoru (*Aydin protiv Turske*, 1997., stavci 83. – 87., vidi i predmet *Maslova i Nalbandov protiv Rusije*, 2008., stavak 108., u kojem je podnositeljica opetovano silovana i podvrgavana brojnim činovima tjelesnog nasilja tijekom ispitivanja, i predmet *Zontul protiv Grčke*, 2012., stavak 92., u kojem je nezakonitog imigranta silovao službenik obalne straže zadužen za nadzor nad njim);

- podnositelji zahtjeva nekoliko su dana bili lišeni sna, podvrgavani „palestinskom vješanju” i udarcima po tabanima (*tur.* „falaka”), prskani vodom i izlagani udarcima dok su bili u pritvoru kako bi se iz njih izvuklo priznanje (*Bati i drugi protiv Turske*, 2004., stavci 110. i 122. – 124.);
- podnositelj zahtjeva, osoba lišena slobode koja ještrajkala glađu, bio je prisilno hranjen, unatoč tome što to nije bilo medicinski nužno, i to uz korištenje lisica, sredstva za širenje usta, posebne gumene cijevi umetnute u probavni kanal i, u slučaju otpora, uz upotrebu sile (*Nevmerzhitsky protiv Ukrajine*, 2005., stavak 98.);
- podnositelj zahtjeva bio je podvrnut kombiniranim i unaprijed smisljenim mjerama koje su uključivale stavljanje lisica, pokrivanje glave kukuljicom, prisilno razodijevanje, prisilnu primjenu rektalnih čepića dok je bio pritisnut na tlu bez ikakve medicinske potrebe, u okviru „izvanredne predaje”, s ciljem dobivanja informacija od podnositelja ili kažnjavanja ili zastrašivanja podnositelja (*El-Masri protiv bivše jugoslavenske republike Makedonije* [VV], 2012., stavak 205.);
- teška premlaćivanja od strane policijskih službenika koja su rezultirala smrću srodnika podnositelja zahtjeva (*Satybalova i drugi protiv Rusije*, 2020., stavak 76.; vidi i predmet *Lutsenko i Verbytskyy protiv Ukrajine*, 2021., stavci 79. – 80., u kojem je g. Verbytskyy pretučen na smrt od strane nedržavnih aktera koje je angažirala policija u kontekstu majdanskih prosvjeda).

13. Sud je smatrao da se određena vrsta postupanja, kao što je silovanje osobe lišene slobode od strane službenika države, mora smatrati posebno teškim i gnusnim oblikom zlostavljanja s obzirom na lakoću kojom počinitelj može iskoristiti ranjivost i oslabljeni otpor žrtve. Štoviše, silovanje ostavlja duboke psihološke ožiljke na žrtvi koji protekom vremena ne iscjeljuju jednako brzo kao drugi oblici tjelesnog i duševnog nasilja. Žrtva doživjava i akutni tjelesni bol prisilne penetracije, koja ostavlja osjećaj poniženosti i obeščašćenosti i u tjelesnom i u emocionalnom smislu (*Maslova i Nalbandov protiv Rusije*, 2008., stavak 105.).

14. Sud nije isključio mogućnost da i prijetnja mučenjem predstavlja mučenje, jer priroda mučenja obuhvaća i tjelesni bol i duševnu patnju. Konkretno, sam strah od tjelesnog mučenja može u određenim okolnostima predstavljati psihičko mučenje. Međutim, Sud je naglasio da ocjena toga je li određena prijetnja tjelesnim mučenjem predstavljala psihičko mučenje ili nečovječno ili ponižavajuće postupanje ovisi o svim okolnostima danog predmeta, među ostalim, posebice, o težini izvršenog pritiska i intenzitetu prouzročene duševne patnje (*Gäfgen protiv Njemačke* [VV], 2010., stavak 108.).

15. U predmetu *Tunikova i drugi protiv Rusije*, 2021., podnositeljice zahtjeva zatražile su od Suda da presudi da i zlostavljanje koje su počinili nedržavni akteri predstavlja „mučenje”. Iako je Sud priznao da bi takva dodatna karakterizacija bila važna za podnositeljice zahtjeva i da bi mogla utjecati na javnu percepciju nasilja u obitelji, smatrao je da to nije potrebno u okolnostima tog predmeta, u kojem nije bilo sumnje da je postupanje kojemu su podnositeljice bile podvrgnute doseglo nužan prag težine kako bi spadalo u područje primjene članka 3. Konvencije (stavak 77.).

2. Nečovječno postupanje ili kažnjavanje

16. Razlika između mučenja, nečovječnog postupanja ili kažnjavanja i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja uglavnom proizlazi iz razlike u intenzitetu nanesene patnje (*Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1978., stavak 167.). Sud je smatrao da je postupanje ili kažnjavanje „nečovječno” jer je, *inter alia*, bilo s predumišljajem, primjenjivano satima bez prekida i prouzročilo je ili stvarne tjelesne ozljede ili intenzivnu tjelesnu i duševnu patnju (*Labita protiv Italije* [VV], 2000., stavak 120., i *Kudla protiv Poljske* [VV], 2000., stavak 92.).

17. Primjerice, postupanje ili kažnjavanje smatralo se „nečovječnim” u sljedećim slučajevima:

- podnositelj zahtjeva bio je izložen prijetnjama mučenjem dok je bio u policijskom pritvoru (*Gäfgen protiv Njemačke* [VV], 2010., stavci 91. i 101. – 108.; vidi i predmet *Al-Saadoon i*

Mufdhi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 2010., stavci 137. i 144., u kojem su podnositelji zahtjeva bili izloženi strahu od pogubljenja od strane stranih vlasti, i predmet *Al Nashiri protiv Rumunjske*, 2018., stavak 675., u kojem je podnositelj zahtjeva, koji je bio prethodno zlostavljan, bio podvrgnut teškim uvjetima pritvora u potpunoj izolaciji uz mogućnost da će biti podvrgnut mučenju);

- snage sigurnosti namjerno su uništile domove i imovinu podnositelja zahtjeva te su lišile podnositelje sredstava za život i prisilile ih da napuste svoje selo (*Selçuk i Asker protiv Turske*, 1998., stavak 77.; *Hasan İlhan protiv Turske*, 2004., stavak 108.);
- podnositelj zahtjeva trpio je nesigurnost i bojazan tijekom duljeg i neprekidnog razdoblja zbog nestanka svojeg srodnika (*Orhan protiv Turske*, 2002., stavak 360.; vidi i predmet *Musayev i drugi protiv Rusije*, 2007., stavak 169., u kojem je podnositelj zahtjeva svjedočio pogubljenju bez prethodne odluke suda nekoliko svojih srodnika i susjeda, kao i neodgovarajućem i neučinkovitom odgovoru vlasti nakon tih događaja);
- podnositelj zahtjeva, vojni obveznik koji je imao zdravstvenih problema, bio je podvrgnut prekomjernoj tjelovježbi koja mu je naređena kao kazna (*Chember protiv Rusije*, 2008., stavak 57.).
- podnositelj zahtjeva dugo je vremena služio doživotnu kaznu u lošim uvjetima i u vrlo ograničavajućem režimu (*Simeonovi protiv Bugarske* [VV], 2017., stavak 90.).

3. Ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje

18. Postupanje se smatra „ponižavajućim” kada se postupanjem ponižava ili omalovažava pojedinca, ne poštuje se ili se umanjuje njegovo ljudsko dostojanstvo, ili se pobuduje osjećaj straha, duševne boli ili manje vrijednosti koji bi mogao slomiti moralni i tjelesni otpor pojedinca. Može biti dovoljno da se žrtva osjeća poniženo, čak i ako drugi ne smatraju da je to slučaj. Nadalje, iako pitanje je li namjera zlostavljanja bila poniziti ili omalovažiti žrtvu predstavlja čimbenik koji je potrebno uzeti u obzir, nepostojanje takve namjere ne može nepobitno isključiti mogućnost utvrđenja povrede članka 3. (*Gäfgen protiv Njemačke* [VV], 2010., stavak 89.; *Ilaşcu i drugi protiv Moldavije i Rusije* [VV], 2004., stavak 425.; *M.S.S. protiv Belgije i Grčke* [VV], 2011., stavak 220.).

19. Da bi kažnjavanje bilo „ponižavajuće” i predstavljalo povredu članka 3., mora doseći određeni stupanj poniženja ili omalovažavanja. Ocjena toga je, po prirodi stvari, relativna; ovisi o svim okolnostima predmeta i, konkretno, o prirodi i kontekstu samog kažnjavanja te načinu i metodi njegova izvršenja (*Tyler protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1978., stavak 30.). Kažnjavanje ne prestaje biti ponižavajuće samo zato što se smatra da predstavlja, ili zaista predstavlja, djelotvornu odvraćajuću mjeru ili pomoć u obuzdavanju kriminala i nikada nije dopušteno pribjeći kaznama koje su u suprotnosti s člankom 3., bez obzira na to kakav odvraćajući učinak one imale (*Tyler protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1978., stavak 31.).

20. U tom pogledu, Sud je naglasio da postoji posebno snažna veza između pojmova „ponižavajućeg” postupanja ili kažnjavanja u smislu članka 3. Konvencije i poštovanja „dostojanstva” (*Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015., stavak 90.).

21. Primjerice, postupanje ili kažnjavanje smatralo se „ponižavajućim” u sljedećim slučajevima:

- osoba s teškim invaliditetom bila je pritvorena u neprimjerenim uvjetima u kojima je bilo opasno hladno, postojala je opasnost od nastanka rana jer joj je krevet bio pretvrd ili nedostupan te nije mogla ići na zahod ni održavati higijenu bez velikih poteškoća (*Price protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2001., stavak 30.; vidi i predmet *Vincent protiv Francuske*, 2006., stavci 101. – 103., u kojem podnositelj zahtjeva, paraplegičar, nije mogao napustiti svoju ćeliju niti se samostalno kretati po zatvoru);
- zatvorska uprava prisilno je obrijala kosu podnositelja zahtjeva, bez ikakvog opravdanja ili pravne osnove (*Yankov protiv Bugarske*, 2003., stavci 120. – 121.; vidi i predmet *Slyusarev*

protiv Rusije, 2010., stavak 44., u kojem su podnositelju zahtjeva nakon uhićenja oduzete naočale na pet mjeseci, bez opravdanja i pravne osnove);

- strani maloljetnik bez pratnje morao je živjeti u nesigurnim uvjetima u naselju straćara zbog propusta vlasti da izvrše sudsko rješenje o smještaju (*Khan protiv Francuske*, 2019., stavci 94. – 95.);
- upotreba sile protiv podnositelja zahtjeva prilikom pretrage njihova doma nije bila strogo nužna (*Ilievi i Ganchevi protiv Bugarske*, 2021., stavci 56. – 57.);
- podnositelju zahtjeva sud je izrekao kaznu tjelesnog kažnjavanja (*Tyler protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1978., stavak 35.).
- vlasti nisu osigurale da o dvanaestogodišnjem djetetu, koje je svjedočilo uhićenju svojih roditelja, brine odrasla osoba i da bude obaviješteno o situaciji dok su njegovi roditelji bili zadržani u policijskom pritvoru (*Ioan Pop i drugi protiv Rumunjske*, 2016., stavak 65.).
- podnositelj zahtjeva dulje je vrijeme bio smješten u vrlo prepunu i nehigijenskom okruženju u zatvoru (*Kalashnikov protiv Rusije*, 2002., stavak 102.);
- podnositelj zahtjeva bio je podvrgnut osobnoj pretrazi koja uključuje razodijevanje na neprimjeren način, primjerice uz ponižavajuće primjedbe (*Iwańczuk protiv Poljske*, 2001., stavak 59.; vidi i predmet *Valašinas protiv Litve*, 2001., stavak 117., u kojem je podnositelj zahtjeva potpuno razodjeven pred zatvorskom službenicom, a zatvorski čuvari pregledali su mu spolne organe kao i hranu koju je primio, a da nisu nosili rukavice);
- zadržavanje tražitelja azila tri mjeseca u policijskim prostorijama do primjene upravne mjere, bez pristupa bilo kakvim rekreativskim aktivnostima i bez primjerenih obroka (*Tabesh protiv Grčke*, 2009., stavci 38. – 44., vidi i predmet *Z.A. i drugi protiv Rusije* [VV], 2019., stavak 195. u kojem su, čekajući obradu svojeg zahtjeva za azil, podnositelji zahtjeva bili smješteni u neodgovarajućim uvjetima koji nisu bili prikladni za dugotrajan boravak u tranzitnoj zoni zračne luke, kao i predmet *N.H. i drugi protiv Francuske*, 2020., stavak 184., u kojem su tražitelji azila bili siromašni i teško su živjeli nekoliko mjeseci zbog administrativnih odgoda zbog kojih su bili sprječeni primiti potporu predviđenu zakonom);
- dvadeset i sedam aktivista za prava LGBTI osoba bilo je podvrgnuto okrutnom verbalnom zlostavljanju i nasumičnim tjelesnim napadima od strane gomile protuprosvjednika, a obećana policijska zaštita nije pružena pravovremeno ni na odgovarajući način (*Grupa za podršku inicijativama za žene i drugi protiv Gruzije*, 2021., stavak 60.);
- kao rezultat odugovlačenja zdravstvenih djelatnika u pružanju pristupa genetskom testiranju, podnositeljica zahtjeva, koja je bila trudna, morala je šest tjedana trpiti bolnu nesigurnost u pogledu zdravlja svojeg fetusa, a kada je u konačnici dobila rezultate testiranja, već je bilo prekasno da donese informiranu odluku o tome hoće li nastaviti trudnoću ili će se podvrgnuti zakonitom pobačaju (*R.R. protiv Poljske*, 2011., stavak 159.).

E. Odnos između članaka 2. i 8. Konvencije

22. Postoje određene situacije u kojima postupanje kojemu prigovara podnositelj zahtjeva može ulaziti u područje primjene dvaju ili više članaka Konvencije. U takvim slučajevima, ovisno o okolnostima, Sud može ispitati prigovor na temelju svake odredbe odvojeno (vidi, primjerice, *Mubilanzila Mayeka i Kaniki Mitunga protiv Belgije*, 2006.; i *D.P. i J.C. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2002.) ili na temelju tih odredbi zajedno (vidi, primjerice, *M.C. protiv Bugarske*, 2003.). Može i smatrati nepotrebnim ispitati isti prigovor na temelju članka 8. ako utvrdi povredu članka 2. ili 3. Konvencije (vidi, primjerice, *Öneryıldız protiv Turske* [VV], 2004.; i *Z i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001.).

23. U načelu, u slučaju kada su osobu napali ili zlostavljali predstavnici države, njezini će se prigovori ispitivati na temelju članka 3. Konvencije (*Makaratzis protiv Grčke* [VV], 2004., stavak 51.; *iİhan protiv*

Turske [VV], 2000., stavak 76.). Međutim, u iznimnim okolnostima, ovisno o stupnju i vrsti upotrijebljene sile i prirodi ozljeda, upotreba sile od strane predstavnika države koja ne rezultira smrću može dovesti do povrede članka 2. Konvencije ako ponašanje predstavnika države, po samoj svojoj prirodi, izlaže život podnositelja zahtjeva ozbiljnom riziku, unatoč tome što je podnositelj preživio (*Makaratzis protiv Grčke* [VV], 2004., stavak 55.; *Soare i drugi protiv Rumunjske*, 2011., stavci 108. – 109.; i *Trévalec protiv Belgije*, 2011., stavci 55. – 61.).

24. U predmetima koji se odnose na podnositelje zahtjeva koji su preživjeli potencijalno smrtonosan napad od strane nedržavnih aktera, Sud je usvojio pristup sličan onome koji se primjenjuje u predmetima koji se odnose na upotrebu sile od strane predstavnika države (*Yotova protiv Bugarske*, 2012., stavak 69.).

25. Nadalje, kada postupanje ne predstavlja postupanje koje je zabranjeno člankom 3., ono ipak može biti u suprotnosti s člankom 8., kojim su, *inter alia*, zaštićeni tjelesni i moralni integritet, aspekti prava na poštovanje privatnog života (*Wainwright protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2006., stavak 43.).

26. Primjerice, Sud je utvrdio da je postupanje, koje nije doseglo minimalni stupanj težine na temelju članka 3., predstavljalo povredu članka 8. u sljedećim slučajevima:

- vojno osoblje bilo je podvrgnuto istrazi i otpušteno zbog seksualne orientacije (*Smith i Grady protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1999., stavci 117. – 123.);
- postrojenje za obradu otpada u blizini podnositeljičina doma uzrokovalo je ometanje (*López Ostra protiv Španjolske*, 1994., stavci 58. – 60.);
- zatvorski službenici bili su neuljudni prilikom pretrage posjetitelja u zatvoru, ali nije došlo do verbalnog zlostavljanja ili fizičkog kontakta (*Wainwright protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2006., stavci 44. – 49.);
- podnositeljicu zahtjeva napao je čopor pasa latalica zbog propusta vlasti da provedu odgovarajuće mjere protiv pasa latalica (*Georgel i Georgeta Stoicescu protiv Rumunjske*, 2011., stavak 45.).

II. Zabrana mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja koje čine ili omogućavaju predstavnici države

Članak 3. Konvencije

„Nitko se ne smije podvrgnuti mučenju ni nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni.“

A. Uvodne napomene

27. Država ugovornica bit će odgovorna na temelju Konvencije za povrede ljudskih prava uzrokovane radnjama svojih predstavnika izvršenima pri obavljanju njihovih dužnosti. Sud je presudio i da, kada je ponašanje predstavnika države nezakonito, pitanje mogu li se osporene radnje pripisati državi zahtijeva ocjenu sveukupnih okolnosti i razmatranje prirode i okolnosti postupanja o kojem je riječ. Štoviše, to je li osoba predstavnik države u smislu Konvencije definira se na temelju mnoštva čimbenika, od kojih nijedan nije odlučujući sam po sebi. Ključni kriteriji koji se koriste za utvrđivanje toga je li država odgovorna za radnje neke osobe, neovisno o tome je li ta osoba formalno javni

službenik ili ne, jesu sljedeći: način imenovanja, nadzor i odgovornost, ciljevi, ovlasti i funkcije dotične osobe (*V.K. protiv Rusije*, 2017., stavak 174.).

28. U vezi s gore navedenim, prešutno prihvatanje ili toleriranje vlasti države ugovornice u odnosu na djela privatnih osoba kojima se krše konvencijska prava drugih osoba pod njezinom jurisdikcijom može dovesti do odgovornosti te države na temelju Konvencije (*Chernega i drugi protiv Ukrajine*, 2019., stavak 127.).

B. Ocjena dokaza

29. U predmetima o navodnim povredama članka 3. Konvencije, prilikom ocjene dokaza, Sud mora provesti posebno temeljito ispitivanje. U slučajevima kada je proveden domaći postupak, zadatak Suda nije da činjeničnu ocjenu domaćih sudova zamijeni vlastitom te je, u pravilu, na tim sudovima da ocijene dokaze koji su im podneseni. Dok je u predmetima na temelju članka 3. Sud spremam biti kritičniji prema zaključcima domaćih sudova, u normalnim su okolnostima potrebni uvjerljivi elementi da Sud odstupi od činjenica koje su utvrdili ti sudovi (*Cestaro protiv Italije*, 2015., stavak 164. i ondje navedeni predmeti).

30. U predmetima u kojima postoje proturječne verzije događaja Sud se pri utvrđivanju činjenica neizbjegno suočava s istim poteškoćama s kojima se suočio i bilo koji prvostupanjski sud. Specifičnost njegova zadatka na temelju članka 19. Konvencije, da osigura poštovanje obveze od strane država ugovornica da osiguraju temeljna prava sadržana u Konvenciji, uvjetuje njegov pristup pitanjima dokaza (*El-Masri protiv bivše jugoslavenske republike Makedonije* [VV], 2012., stavak 151.).

1. Standard dokazivanja

31. Navodi o postupanju protivnom članku 3. moraju biti potkrijepljeni odgovarajućim dokazima. Kako bi ocijenio te dokaze, Sud usvaja standard dokazivanja „izvan razumne sumnje”, ali dodaje da takav dokaz može proizlaziti iz istodobnog postojanja dovoljno snažnih, jasnih i suglasnih zaključaka ili sličnih neoborivih činjeničnih pretpostavki (*Salman protiv Turske* [VV], 2000., stavak 100.; *Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015., stavak 82.).

2. Teret dokazivanja

32. Razina uvjerenosti koja je potrebna za donošenje određenog zaključka i, s tim u vezi, raspodjela tereta dokazivanja neodvojivo su povezane sa specifičnošću činjenica, prirodom iznesenih navoda i pravom iz Konvencije koje je dovedeno u pitanje (*El-Masri protiv bivše jugoslavenske republike Makedonije* [VV], 2012., stavak 151.).

33. U konvencijskom postupku ne može se u svim predmetima strogo primijeniti načelo *affirmanti incumbit probatio* (tko nešto tvrdi, mora to i dokazati) (*Blokhin protiv Rusije* [VV], 2016., stavak 140.). Kada isključiva saznanja o dotičnim događajima u cijelosti, ili u velikoj mjeri, imaju vlasti, kao u slučaju osoba koje su pod njihovom kontrolom u pritvoru, nastaju čvrste činjenične pretpostavke o ozljedama koje su nastupile tijekom trajanja tog pritvora. Teret dokazivanja tada je na Vladu, koja treba pružiti zadovoljavajuće i uvjerljivo objašnjenje dostavljanjem dokaza kojima se utvrđuju činjenice koje dovode u sumnju verziju događaja koju je iznijela žrtva (*Salman protiv Turske* [VV], 2000., stavak 100.). U nedostatku takvog objašnjenja Sud može izvesti zaključke koji bi mogli biti nepovoljni za Vladu (*Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015., stavak 83.).

34. Gore navedeno načelo primjenjivo je na sve predmete u kojima je osoba pod kontrolom policije ili sličnog tijela (*Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015., stavak 84.).

C. Upotreba sile od strane predstavnika države

1. Opća razmatranja

35. Kao što je prethodno navedeno, kada je pojedinac lišen slobode ili, općenito, suočen sa službenicima odgovornima za provedbu zakona, svako pribjegavanje fizičkoj sili koje nije strogo nužno zbog ponašanja te osobe umanjuje ljudsko dostojanstvo i u načelu predstavlja povredu prava utvrđenog u članku 3. Konvencije. U tom pogledu Sud je naglasio da se riječi „u načelu“ ne mogu tumačiti kao da znače da bi mogle postojati situacije u kojima nije potrebno takvo utvrđenje povrede jer nije dosegnut prag težine. Svako miješanje u ljudsko dostojanstvo narušava samu bit Konvencije. Iz tog razloga, svako postupanje službenika odgovornih za provedbu zakona prema pojedincu koje umanjuje ljudsko dostojanstvo predstavlja povredu članka 3. Konvencije. To osobito vrijedi za njihovu upotrebu fizičke sile protiv pojedinca kada to nije strogo nužno zbog njegova ponašanja, bez obzira na to kakav utjecaj to imalo na dotičnu osobu (*Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015., stavci 100. – 101.).

36. Sud je nadalje naglasio da člankom 3. nije zabranjena upotreba sile od strane predstavnika države u određenim dobro utvrđenim okolnostima, kao što je prilikom uhičenja. Međutim, takva se sila može upotrijebiti samo ako je neophodna i ne smije biti prekomjerna (*Necdet Bulut protiv Turske*, 2007., stavak 23.; *Shmorgunov i drugi protiv Ukrajine*, 2021., stavak 359.). U tom je pogledu, primjerice, važno to ima li razloga vjerovati da bi se dotična osoba opirala uhičenju ili pobegla, nanijela ozljedu ili štetu ili sakrila dokaze (*Mafalani protiv Hrvatske*, 2015., stavak 120. i ondje navedeni predmeti).

37. Primjerice, Sud je utvrdio da su metode koje je upotrijebila policija, među ostalim upotreba palica za obuzdavanje podnositelja zahtjeva tijekom provjere identiteta, bile nerazmjerne s obzirom na to da podnositelj zahtjeva nije bio naoružan i da je uglavnom bio pasivan prije nego što je prikovan za tlo iako je ugrizao jednog od policijskih službenika (*Dembele protiv Švicarske*, 2013., stavak 47.; vidi i predmet *A.P. protiv Slovačke*, 2020., stavak 62., u kojem je podnositelj zahtjeva pljunuo na policijske službenike i pokušao ih udariti).

38. Nasuprot tome, Sud je utvrdio da je sila upotrijebljena protiv podnositelja zahtjeva, bodibildera, koji su pružali otpor i napali policijske službenike tijekom uhičenja bila nužna zbog njihova ponašanja (*Berliński protiv Poljske*, 2002., stavak 62., vidi i predmet *Barta protiv Mađarske*, 2007., stavak 72., u kojem je podnositeljica zahtjeva zadobila ozljede tijekom uhičenja kada je ometala policijskog službenika, i predmet *P.M. i F.F. protiv Francuske*, 2021., stavak 88., u kojem su podnositelji zahtjeva, koji su bili pod utjecajem alkohola, zadobili ozljede tijekom uhičenja zbog kaznenog djela oštećenja privatne imovine).

39. Nadalje, u kontekstu policijske operacije koja teži legitimnim ciljevima, kao što su uhičenje, pretraga i oduzimanje predmeta, kao i cilju od javnog interesa da se provede progon za kaznena djela, Sud je prethodno utvrdio da je moguća prisutnost članova obitelji na mjestu uhičenja, posebice djece, koja su zbog mlade dobi psihološki ranjiva, čimbenik koji je potrebno uzeti u obzir pri planiranju i provođenju te operacije (*Gutsanovi protiv Bugarske*, 2013., stavak 132.). U predmetu *Gutsanovi protiv Bugarske*, 2013., Sud je utvrdio da je činjenica da se policijska operacija odvijala u ranim jutarnjim satima i da su u njoj sudjelovali specijalni agenti koji su nosili maske pojačala osjećaj straha i tjeskobe kod djece koja su svjedočila uhičenju svojeg oca do te mjere da je postupanje kojem su bila podvrgnuta prešlo potreban prag težine (stavak 134.; vidi i predmet *A protiv Rusije*, 2019., stavak 67., u kojem je devetogodišnje dijete svjedočilo nasilnom uhičenju svojeg oca koji nije pružao otpor, i nasuprot tome predmet *Ilievi i Ganchevi protiv Bugarske*, 2021., stavak 60., u kojem su svi članovi obitelji koji su svjedočili uhičenju srodnika u svojoj kući bili punoljetni).

40. Za upotrebu sile u posebnom kontekstu lišenja slobode vidi *Vodič kroz sudsku praksu o pravima zatvorenika*, a za upotrebu sile u posebnom kontekstu javnih okupljanja i demonstracija vidi *Vodič kroz sudsku praksu o masovnim prosvjedima*.

2. Upotreba posebnih sredstava ili mjera vezivanja

41. Upotreba sredstava za tjelesno ograničavanje slobode, kao što su lisice, obično ne pokreće pitanje na temelju članka 3. Konvencije ako je ta mjera određena u vezi sa zakonitim uhićenjem ili lišenjem slobode i ne uključuje upotrebu sile, ili izlaganje u javnosti, koja nadilazi ono što se razumno smatra nužnim u danim okolnostima (*Shlykov i drugi protiv Rusije*, 2021., stavak 72.). Sud pridaje posebnu važnost okolnostima svakog pojedinog predmeta i ispituje je li upotreba sredstava za vezivanje bila nužna (*Pranić-M-Lukić protiv Bosne i Hercegovine*, 2020., stavak 72.). U tom je pogledu, primjerice, važno to ima li razloga vjerovati da bi se dotična osoba opirala uhićenju ili pokušala pobjeći ili nanijeti ozljedu ili štetu ili sakriti dokaze (*Svinarenko i Slyadnev protiv Rusije* [VV], 2014., stavak 117. i ondje navedeni predmeti).

42. Konkretno, Sud je smatrao da bi upotreba lisica mogla biti opravdana u određenim prilikama, kao što su premještaji izvan zatvora; kada se upotrebljavaju u kratkim vremenskim razdobljima; ili kada vezivanje lisicama predstavlja pojedinačnu mjeru određenu podnositelju zahtjeva koja se povremeno može preispitati i koja se odnosi na procjenu rizika koji predstavlja dotična osoba na temelju njegova ponašanja (*Shlykov i drugi protiv Rusije*, 2021., stavak 73.). Kada ocjenjuje stupanj težine u tom kontekstu, Sud ocjenjuje razne čimbenike, kao što su: težina kazne izrečene podnositelju zahtjeva; njegovu kaznenu evidenciju i ranije počinjena djela nasilja; usklađenost mjere s domaćim pravom; razmjernost mjere u odnosu na ponašanje pojedinca; zakonitost lišenja slobode; javni karakter postupanja; posljedice za zdravlje; zdravstveno stanje podnositelja zahtjeva; druge primjenjene sigurnosne mjere; i vremensko razdoblje u kojem su lisice korištene (*Shlykov i drugi protiv Rusije*, 2021., stavak 73. i ondje navedeni predmeti).

43. Kad je riječ o upotrebi *suzavca* pri provedbi zakona, Sud je prihvatio preporuke Europskog odbora za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT). Prema navodima CPT-a, suzavac je potencijalno opasna tvar i ne smije se koristiti u zatvorenim prostorima: ako se iznimno treba koristiti na otvorenim prostorima, trebale bi postojati jasno definirane zaštitne mjere (*Tali protiv Estonije*, 2014., stavak 78.). Konkretno, nikada se ne smije koristiti protiv osobe nad kojom je već uspostavljena kontrola (*Izci protiv Turske*, 2013., stavci 40. – 41., i *Ali Güneş protiv Turske*, 2012., stavci 39. – 40.).

44. Slično, Sud je uputio i na veliku rezerviranost CPT-a u pogledu upotrebe oružja koje izaziva elektrošokove, osobito kada se primjenjuje kontaktom, jer uzrokuje snažnu bol i privremeno onesposobljava osobu. U tom je pogledu istaknuto da propisno sposobljeni službenici odgovorni za provedbu zakona imaju na raspolaganju mnoge druge tehnike kontrole kada se nalaze u neposrednoj blizini osobe nad kojom moraju uspostaviti kontrolu (*Anzhelo Georgiev i drugi protiv Bugarske*, 2014., stavci 75. – 76.).

45. Kad je riječ o zatvaranju osobe u metalni kavez tijekom suđenja, Sud je utvrdio da je takva mjera, s obzirom na njezin objektivno ponižavajući karakter, koji je nespojiv sa standardima civiliziranog ponašanja koji su obilježe demokratskog društva, sama po sebi uvreda ljudskom dostojaranstvu koja predstavlja povredu članka 3. Konvencije (*Svinarenko i Slyadnev protiv Rusije* [VV], 2014., stavak 138.; vidi i predmet *Karachentsev protiv Rusije*, 2018., stavak 53., u kojem je podnositelj zahtjeva putem video veze sudjelovao u suđenju dok se nalazio u metalnom kavezu unutar zatvora). Nasuprot tome, smještanje okriviljenika iza staklenih pregrada ili u staklene kabine samo po sebi ne uključuje element poniženja koji je dovoljan da se dosegne minimalni stupanj težine. Međutim, taj se stupanj može doseći ako bi okolnosti njihova zatvaranja iza staklenih pregrada ili u staklene kabine, promatrane u cjelini, tim osobama uzrokovale nelagodu ili trpljenje jačine koja prelazi neizbjegnu razinu patnje svojstvene lišenju slobode (*Yaroslav Belousov protiv Rusije*, 2016., stavak 125.).

46. Za upotrebu tih i drugih tehnika u posebnom kontekstu lišenja slobode vidi *Vodič kroz sudsku praksu o pravima zatvorenika*.

D. Pretraga osobe koja uključuje razodijevanje ili pretraga intimnih dijelova tijela

47. Pretraga osobe koja uključuje razodijevanje ili pretraga intimnih dijelova tijela provedena tijekom uhićenja bit će spojiva s člankom 3. pod uvjetom da je provedena na primjeren način uz dužno poštovanje ljudskog dostojanstva i u legitimnu svrhu (*Wieser protiv Austrije*, 2007., stavak 39.; vidi i *Roth protiv Njemačke*, 2020., stavak 65., u kontekstu lišenja slobode, i *Vodič kroz sudsku praksu o pravima zatvorenika*).

E. Vojna služba

48. Obavezno služenje vojnog roka često uključuje elemente patnje i poniženja, kao što ih uključuju i mjere lišenja slobode. Međutim, mnoga djela koja bi predstavljala ponižavajuće ili nečovječno postupanje prema zatvorenicima možda neće doseći prag zlostavljanja kada se dogode u oružanim snagama, pod uvjetom da pridonose konkretnoj misiji oružanih snaga jer su dio, primjerice, obuke za okolnosti na bojištu (*Chember protiv Rusije*, 2008., stavak 49.).

49. Ipak, država je dužna osigurati da osoba služi vojni rok u uvjetima koji su spojivi s poštovanjem njezina ljudskog dostojanstva, da je postupci i metode vojne obuke ne izlažu nelagodi ili trpljenju jačine koja prelazi neizbjegnu razinu trpljenja svojstvenu vojnoj stezi i da su, s obzirom na praktične zahtjeve takve službe, njezino zdravlje i dobrobit na odgovarajući način osigurani, među ostalim, pružanjem potrebne medicinske pomoći (*Chember protiv Rusije*, 2008., stavak 50.).

50. Iako zahtjevna tjelovježba može biti sastavni dio vojne stege, Sud je naglasio da, kako bi bila u skladu s člankom 3. Konvencije, ona ne bi trebala nadilaziti razinu iznad koje bi se dovelo u opasnost zdravlje i dobrobit vojnih obveznika ili narušilo njihovo ljudsko dostojanstvo (*Chember protiv Rusije*, 2008., stavak 51.).

51. Sud je, primjerice, utvrdio povredu članka 3. u odnosu na čovjeka koji je imao problema s koljenima i kojemu je naloženo da izvede 350 vježbi savijanja koljena kao kaznu za nedovoljno temeljito čišćenje vojarne (*Chember protiv Rusije*, 2008., stavci 52. – 57.). Isto tako, do povrede članka 3. došlo je u predmetu *Taştan protiv Turske*, 2008., u kojem je muškarac u dobi od 71 godine bio pozvan služiti vojni rok te je morao sudjelovati u obuci prilagođenoj mnogo mlađim novacima (stavak 31.). Sud je smatrao i da je došlo do povrede članka 3. u predmetu *Lyalyakin protiv Rusije*, 2015., u kojem je vojni obveznik koji je pokušao pobjeći morao stajati ispred bojne samo u vojnim gaćama (stavci 72. – 79.).

F. Uvjeti u kojima borave osobe lišene slobode

52. Da bi lišenje slobode konkretno spadalo u područje primjene članka 3. Konvencije, trpljenje i poniženje koji iz toga proizlaze moraju nadilaziti neizbjegjan element trpljenja i poniženja povezan sa samim lišenjem slobode. Ipak, vlasti moraju osigurati da je osoba lišena slobode u uvjetima koji su u skladu s poštovanjem ljudskog dostojanstva, da je način i metoda izvršenja kazne zatvora ili druge vrste mjere lišenja slobode ne izlažu nelagodi ili trpljenju jačine koja nadilazi neizbjegnu razinu trpljenja svojstvenu lišenju slobode i da su, s obzirom na praktične zahtjeve boravka u zatvoru, njezino zdravlje i dobrobit na odgovarajući način osigurani (*Neshkov i drugi protiv Bugarske*, 2015., stavak 227., i *Muršić protiv Hrvatske* [VV], 2016., stavak 99.).

53. Kada se ocjenjuju uvjeti u kojima je osoba lišena slobode, moraju se uzeti u obzir kumulativni učinci tih uvjeta, kao i konkretni navodi podnositelja. U obzir treba uzeti i duljinu razdoblja tijekom kojeg osoba lišena slobode boravi u određenim uvjetima (*Ananyev i drugi protiv Rusije*, 2012., stavak 142.; *Idalov protiv Rusije* [VV], 2012., stavak 94., i *Muršić protiv Hrvatske* [VV], 2016., stavak 101.).

54. Detaljnije informacije nalaze se u [Vodiču kroz sudsku praksu o pravima zatvorenika](#).

G. Liječenje u uvjetima lišenja slobode

55. Člankom 3. državi je nametnuta obveza da štiti tjelesnu dobrobit osoba lišenih slobode, među ostalim, pružajući im potrebnu medicinsku skrb ([Blokhin protiv Rusije](#) [VV], 2016., stavak 136., i [Mozer protiv Moldavije i Rusije](#) [VV], stavak 178.).

56. U tom pogledu, puka činjenica da je osobu lišenu slobode pregledao liječnik i propisao određeni oblik liječenja ne može automatski dovesti do zaključka da je liječnička pomoć bila odgovarajuća. Vlasti moraju osigurati i da se vodi sveobuhvatna evidencija o zdravstvenom stanju osobe lišene slobode i njezinu liječenju u razdoblju u kojem je lišena slobode, da su postavljanje dijagnoze i pružanje skrbi brzi i točni i da je, kada je to potrebno zbog prirode zdravstvenog stanja, nadzor redovit i sustavan i da uključuje sveobuhvatnu terapijsku strategiju usmjerenu na odgovarajuće liječenje zdravstvenih problema osobe lišene slobode ili sprječavanje njihova pogoršanja, a ne na liječenje samo njihovih simptoma. Vlasti moraju pokazati i da su stvoreni potrebni uvjeti da se propisano liječenje zaista i provede. Nadalje, liječenje koje se pruža u zatvorskim ustanovama mora biti primjerenog, odnosno, mora biti na razini usporedivoj s onom koju su se državne vlasti obvezale pružiti stanovništvu u cijelini. Ipak, to ne znači da svakoj osobi lišenoj slobode mora biti zajamčena ista razina liječenja koja je dostupna u najboljim zdravstvenim ustanovama izvan takvih zatvorskih ustanova. Ako se liječenje ne može pružiti na mjestu na kojem boravi osoba lišena slobode, mora postojati mogućnost premještaja osobe lišene slobode u bolnicu ili u specijaliziranu jedinicu ([Roooman protiv Belgije](#) [VV], 2019., stavci 147. – 148.).

57. Detaljnije informacije nalaze se u [Vodiču kroz sudsku praksu o pravima zatvorenika](#).

H. Patnja srodnika žrtve

1. Uvodne napomene

58. Sud je u svojoj sudskej praksi uvijek uzimao u obzir dubok psihološki utjecaj teškog kršenja ljudskih prava na članove obitelji žrtve koji su podnositelji zahtjeva pred Sudom. Međutim, kako bi se utvrđila zasebna povreda članka 3. Konvencije u odnosu na srodnike žrtve, trebali bi postojati posebni čimbenici koji njihovoj patnji daju dimenziju i karakter različite od emocionalne boli koja neizbjegno proizlazi iz same navedene povrede ([Janowiec i drugi protiv Rusije](#) [VV], 2013., stavak 177.). Sudska praksa o tom aspektu razvijena je uglavnom u odnosu na srodnike nestalih osoba. Međutim, Sud načela utvrđena u tim predmetima o nestancima iznimno primjenjuje i izvan konteksta nestanka ([Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunske](#) [VV], 2019., stavak 227.).

2. Srodnici nestalih osoba

59. Nestanak osobe nameće poseban teret srodnicima nestalih osoba, koji ne znaju što se dogodilo s njihovim voljenim osobama te osjećaju duševnu bol zbog te nesigurnosti. Stoga je u sudskej praksi Suda od samog početka priznato da situacija srodnika može predstavljati nečovječno i ponižavajuće postupanje protivno članku 3. Bit povrede nije u tome što je došlo do teškog kršenja ljudskih prava u vezi s nestalom osobom; bit povrede je u odgovoru i stavovima vlasti u odnosu na tu situaciju kada su o njoj obaviještene ([Varnava i drugi protiv Turske](#) [VV], 2009., stavak 200.).

60. Drugi relevantni elementi uključuju bliskost obiteljske veze, konkretne okolnosti odnosa, mjeru u kojoj je član obitelji svjedočio događajima o kojima je riječ te sudjelovanje člana obitelji u pokušajima da se ishode informacije o nestaloj osobi. Utvrđenje takve povrede nije ograničeno na predmete u kojima se tuženu državu smatra odgovornom za nestanak, već do takvog utvrđenja može doći kada se može smatrati da propust vlasti da odgovore na upit za informacijama koji su podnijeli srodnici ili prepreke s kojima su srodnici suočeni i zbog kojih oni moraju snositi najveći dio napora da se otkriju

bilo kakve činjenice, ukazuju na očigledno, neprekidno i bezosjećajno zanemarivanje obveze države da razjasni gdje se nalazi nestala osoba i koja je njezina soubina (*Varnava i drugi protiv Turske* [VV], 2009., stavak 200.; *Janowiec i drugi protiv Rusije* [VV], 2013., stavak 178.).

61. Primjerice, u predmetu *Orhan protiv Turske*, 2002., podnositelj zahtjeva prigovorio je da mu je nestanak najstarijeg sina i dvojice braće prouzročio patnju koja predstavlja povredu članka 3. Sud je primijetio da je podnositelj zahtjeva prisustvovao i svjedočio odlasku svojeg sina i braće iz sela s vojnicima te da su mu sin i braća nestali prije gotovo osam godina. Nadalje je primijetio da je podnositelj zahtjeva snosio napore podnošenja brojnih upita i molbi te da nikada nije od vlasti dobio informacije ili objašnjenja niti je bio obaviješten o ishodu provedenih istraživačkih postupaka. Dalje je primijetio da je podnositelj zahtjeva upravo bio izgubio sigurnost svojeg doma i sela. Svi ti čimbenici doveli su Sud do zaključka da su nesigurnost i bojazan koje je podnositelj zahtjeva trpio tijekom duljeg i neprekidnog razdoblja prouzročili tešku duševnu bol i patnju te da predstavljaju nečovječno postupanje protivno članku 3. (stavci 359. – 360.; vidi i predmet *Imakayeva protiv Rusije*, 2006., stavak 165., u kojem je Sud također naglasio da su vlasti podnositeljici neopravданo uskratile pristup dokumentima iz spisa kaznene istrage, koji su mogli rasvijetliti sudbinu njezinih nestalih srodnika, bilo izravno bilo u postupku pred Europskim sudom za ljudska prava; i predmet *Enzile Özdemir protiv Turske*, 2008., stavci 64. – 65., u kojem je Sud istaknuo i postojanje službenog pečata kojim je potvrđen pritvor supruga podnositeljice, čime je podnositeljici potvrđeno gdje se nalazi njezin nestali suprug, a za koji su vlasti naknadno bez ikakvog objašnjenja navele da je otisnut pogreškom).

62. Nasuprot tome, Sud nije utvrdio povredu članka 3. u odnosu na podnositeljicu čiji je suprug nestao u okolnostima opasnima po život jer ona nije svjedočila navodnim događajima koji su doveli do njegova nestanka niti je dokazala svoje sudjelovanje u istrazi koja je u tijeku (*Nesibe Haran protiv Turske*, 2005., stavci 83. – 84.; vidi i predmet *Kagirov protiv Rusije*, 2015., stavak 113., u kojem Sud nije bio uvjeren da je postupanje istražnih tijela, iako nemarno, doseglo potreban stupanj težine na temelju članka 3. Konvencije).

3. Potvrđeni smrtni slučajevi

63. Sud primjenjuje restriktivniji pristup u situacijama kada je osoba privredena, ali je kasnije pronađena mrtva, nakon relativno kratkog razdoblja neizvjesnosti u pogledu njezine soubine. U brojnim predmetima u vezi s Čečenijom u kojima podnositelji zahtjeva nisu svjedočili smrtnom stradavanju svojih srodnika, već su za njihovu smrt saznali tek nakon što su otkrivena njihova tijela, Sud je smatrao da nije potrebno zasebno utvrditi povredu članka 3. s obzirom na to da je već utvrdio povredu članka 2. Konvencije u njegovu materijalnom i proceduralnom aspektu. Nadalje, u predmetima koji se odnose na osobe koje su vlasti ubile u suprotnosti s člankom 2. Sud je smatrao da primjena članka 3. obično ne obuhvaća srodnike zbog trenutne prirode incidenta koji je prouzročio smrt dotične osobe. Povreda članka 3. zasebno je utvrđena samo u situacijama potvrđene smrti u kojima su podnositelji zahtjeva bili neposredni svjedoci patnje članova svoje obitelji (*Janowiec i drugi protiv Rusije* [VV], 2013., stavci 179. – 181. i ondje navedeni predmeti).

4. Postupanje prema mrtvim tijelima

64. Sud je smatrao da obilježje ljudskog bića prestaje smrću i stoga se zabrana zlostavljanja više ne primjenjuje na mrtva tijela (*Akpınar i Altun protiv Turske*, 2007., stavak 82.). Međutim, postupanje prema mrtvim tijelima dovelo je do povrede članka 3. u odnosu na srodnike pokojnika (stavci 84. – 87.).

65. U predmetu *Khadzhialićev i drugi protiv Rusije*, 2008., Sud je utvrdio povredu članka 3. u situaciji u kojoj podnositelji zahtjeva nisu mogli na primjereno način pokopati raskomadana i obezglavljenia tijela svoje djece jer su pronađeni samo dijelovi posmrtnih ostataka (stavak 121.). U predmetu *Akkum protiv Turske*, 2005., došlo je do povrede članka 3. u odnosu na oca kojemu je predano osakaćeno tijelo njegova sina (stavak 259.). U predmetu *Elberte protiv Latvije*, 2015., Sud je utvrdio povredu članka 3.

zbog odstranjivanja tkiva s preminulog supruga podnositeljice bez njezina prethodnog pristanka ili znanja i protivno domaćem pravu (stavak 143.).

66. Do povrede nije došlo u predmetu *Cangöz i drugi protiv Turske*, 2016., u kojem su tijela srodnika podnositelja zahtjeva, koje su ubili vojnici, dovezena u vojnu bazu. Smještena su na otvorenom na mjesto gdje su ih vojnici u bazi mogli vidjeti, skinuta im je odjeća i pregledali su ih tužitelj i dva lječnika. Sud je smatrao da je, bez obzira na to jesu li podnositelji zahtjeva osobno vidjeli tijela, činjenica da su znali za uvjete u kojima su pregledana tijela njihovih srodnika rezultirala duševnom patnjom. Međutim, posebice uzimajući u obzir svrhu postupanja (provođenje pregleda na tijelima), okolnosti nisu patnji podnositelja zahtjeva dale dimenziju i karakter različite od emocionalne boli za koju se može smatrati da je neizbjegno uzrokovana bilo kojem članu obitelji preminule osobe u sličnoj situaciji (*Cangöz i drugi protiv Turske*, 2016., stavci 157. – 168.).

5. Ostalo

67. Predmet *Mubilanzila Mayeka i Kaniki Mitunga protiv Belgije*, 2006., odnosio se na zadržavanje i protjerivanje maloljetne tražiteljice azila bez pravnje. Sud je, uzimajući u obzir postupanje nacionalnih vlasti, utvrdio da je prva podnositeljica, majka zadržanog petogodišnjeg djeteta, pretrpjela duboku bol i tjeskobu zbog zadržavanja njezine kćeri. S obzirom na okolnosti predmeta Sud je zaključio da je stupanj težine potreban za povodu članka 3. bio dosegnut (stavci 55. – 59.). Nasuprot tome, Sud je utvrdio da tjeskoba koju je osjećala majka osmogodišnjeg djeteta, koje je provelo dan u policijskoj postaji tijekom istrage koja se provodila protiv majke, a da to nije bilo prijavljeno tijelima za zaštitu djece, nije dosegnula potreban minimalni stupanj težine (*Tarak i Depe protiv Turske*, 2019., stavak 79.).

68. U predmetu u kojem je sin podnositeljice zahtjeva u zatvoru preminuo od AIDS-a zbog neodgovarajuće medicinske skrbi, Sud je, uzimajući u obzir niz čimbenika, uključujući brojne pokušaje podnositeljice zahtjeva da skrene pozornost na situaciju svojeg sina i ciničan, ravnodušan i okrutan stav vlasti prema njezinim molbama, i prije smrti njezina sina i tijekom naknadne istrage, utvrdio da je bila žrtva nečovječnog postupanja (*Salakhov i Islyamova protiv Ukrajine*, 2013., stavak 204.).

69. U kontekstu istrage navoda o seksualnom zlostavljanju, Sud je smatrao da podnositelj zahtjeva, otac navodne žrtve, nije pokazao nikakve primjere neprimjerenih odgovora ili stavova vlasti u odnosu na njega te je stoga odbio taj dio zahtjeva (*M.P. i drugi protiv Bugarske*, 2011., stavci 123. – 125.).

I. Osuda i izricanje kazne

1. Dob za kaznenu odgovornost

70. U predmetima *V. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1999., i *T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1999., Sud je razmatrao može li pripisivanje kaznene odgovornosti podnositeljima zahtjeva za djela počinjena kada su imali deset godina dovesti do povrede članka 3. Konvencije. Utvrdio je da u toj fazi nije postojao nikakav jasan zajednički standard među državama članicama Vijeća Europe u pogledu minimalne dobi za kaznenu odgovornost. Čak i ako su Engleska i Wales bile među rijetkim europskim jurisdikcijama koje su zadržale nisku dob za kaznenu odgovornost, nije se moglo reći da je dob od deset godina toliko niska da se nerazmjerno razlikuje od dobne granice koju primjenjuju druge europske države. Sud je stoga zaključio da pripisivanje kaznene odgovornosti podnositeljima zahtjeva samo po sebi nije dovelo do povrede članka 3. Konvencije (*V. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 1999., stavci 72. – 74.; *T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 1999., stavci 70. – 72.).

2. Krajnje nerazmjerne kazne

71. Sud prihvata da bi, iako, u načelu, pitanja primjerene kazne u velikoj mjeri ne spadaju u područje primjene Konvencije, krajnje nerazmjerne kazna mogla predstavljati zlostavljanje protivno članku 3. u trenutku izricanja. Međutim, Sud je naglasio da je „krajnja nerazmernost” strog kriterij i da će taj

kriterij biti ispunjen samo u rijetkim i jedinstvenim slučajevima (*Babar Ahmad i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012., stavak 237.; *Harkins i Edwards protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012., stavak 133.).

72. Primjerice, Sud nije prihvatio da bi izručenje podnositelja zahtjeva dovelo do stvarnog rizika od postupanja protivnog članku 3. Konvencije u predmetu u kojem su dokazi upućivali na to da bi podnositelj mogao biti osuđen na bilo koju kaznu zatvora u trajanju do najviše trideset i pet godina ako bude izručen Sjedinjenim Američkim Državama, ali u kojem nije bila propisana najmanja moguća kazna. Uzimajući u obzir prirodu navodnih kaznenih djela, koja su uključivala kaznena djela terorizma, i visok prag potreban za dokazivanje da bi kazna bila krajnje nerazmjerna, Sud nije prihvatio da bi izručenje podnositelja zahtjeva dovelo do stvarnog rizika od postupanja protivnog članku 3. Konvencije kao rezultat duljine bilo koje izrečene kazne (*Aswat protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2013., stavak 58.).

73. U predmetu u kojem su podnositelji zahtjeva prigovorili dalnjem izvršenju dugotrajne kazne koju su izrekli tajlandski sudovi, a izvršava se u Ujedinjenom Kraljevstvu u skladu sa sporazumom o premještaju zatvorenika, Sud je naglasio da je, pri ispitivanju toga predstavlja li kazna povredu članka 3. u kontekstu dalnjeg izvršenja kazne u skladu sa sporazumom o premještaju zatvorenika, potrebno usredotočiti se na to nadilazi li bilo koja uključena patnja ili poniženje onaj neizbjegni element patnje i poniženja povezan s izvršenjem kazne zatvora koju je izrekao strani sud. Prilikom ocjene stupnja patnje i poniženja potrebno je uzeti u obzir različite prakse odmjeravanja kazni koje su usvojile države te legitimne i razumne razlike među državama u pogledu primjerene duljine kazne. Sud mora uzeti u obzir i činjenicu da je do premještaja došlo u okviru međunarodne suradnje u djelovanju pravosudnog sustava, što je u načelu u interesu dotičnih osoba. Prema tome, kada je neka mjera međunarodne suradnje usmjerena na promicanje i zaštitu temeljnih prava osoba kojima su izrečene kaznene sankcije u inozemstvu, korist koju podnositelj zahtjeva ostvaruje kao rezultat izvršenja te mjere važan je čimbenik koji ide u prilog utvrđenju da način i metoda izvršenja kazne podnositelja ne izlažu boli ili patnji koje prelaze neizbjegni stupanj patnje svojstven lišenju slobode (*Willcox i Hurford protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2013., stavak 76.).

3. Smrtna kazna

74. U predmetu *Al-Saadoon i Mufdhi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2010., Sud je napomenuo da samo dvije države članice nisu potpisale Protokol br. 13 o ukidanju smrtne kazne u svim okolnostima i da samo tri države od onih koje su ga potpisale, taj Protokol nisu ratificirale. Utvrđeno je da su ti brojevi, zajedno s dosljednom praksom država u pridržavanju moratorija na smrtnu kaznu, značajan pokazatelj da je članak 2. izmijenjen tako da zabranjuje smrtnu kaznu u svim okolnostima. U tom kontekstu Sud nije smatrao, kako je prethodno presudio u predmetu *Soering protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1989., stavci 102. – 104., da mu tekst druge rečenice članka 2. stavka 1. ne dopušta da tumači riječi „nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje“ u članku 3. tako da obuhvaćaju smrtnu kaznu (*Al-Saadoon i Mufdhi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2010., stavak 120.). Smrtna kazna stoga je postala neprihvatljiv oblik kazne koji više nije dopušten na temelju članka 2. kako je izmijenjen Protokolima br. 6 i 13 i koji predstavlja „nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje“ na temelju članka 3. (*A.L. (X.W.) protiv Rusije*, 2015., stavak 64.).

75. Člankom 3. Konvencije zabranjeno je izručenje, protjerivanje ili drugo premještanje pojedinca u drugu državu kada je osnovano vjerovati da će ondje biti izložen stvarnom riziku od podvrgavanja smrtnoj kazni (*Al-Saadoon i Mufdhi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2010., stavci 123. i 140. – 143.; *A.L. (X.W.) protiv Rusije*, 2015., stavci 63. – 66.; *Shamayev i drugi protiv Gruzije i Rusije*, 2005., stavak 333.).

76. Detaljnije informacije nalaze se u *Vodiču kroz sudsku praksu o imigraciji*.

4. Kazna doživotnog zatvora

77. Konvencijom nije zabranjeno izricanje kazne doživotnog zatvora osobama osuđenima za posebno teška kaznena djela, kao što je ubojstvo. Međutim, da bi bila u skladu s člankom 3., mora postojati *de jure* i *de facto* mogućnost smanjenja te kazne, što znači da moraju postojati izgledi za puštanje zatvorenika na slobodu i mogućnost preispitivanja. Osnova takvog preispitivanja mora obuhvaćati ocjenu toga postoje li legitimni penološki razlozi za nastavak boravka zatvorenika u zatvoru. Ti razlozi uključuju kažnjavanje, odvraćanje, javnu zaštitu i rehabilitaciju. Ravnoteža među njima nije nužno statična i može se mijenjati tijekom izdržavanja kazne, tako da ono što je bilo primarno opravdanje za lišenje slobode na početku možda to neće biti nakon dugotrajnog izdržavanja kazne. Istaže se važnost razloga rehabilitacije, odnosno ponovne integracije osuđene osobe u društvo, jer je upravo na tome sada naglasak europske kaznene politike, koja se odražava u praksi država ugovornica, u mjerodavnim standardima koje je usvojilo Vijeće Europe te u mjerodavnim međunarodnim materijalima (*Murray protiv Nizozemske* [VV], 2016., stavak 102.; i *Hutchinson protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2017., stavak 42.).

78. Kazna doživotnog zatvora nije nesmanjiva samo zbog činjenice da bi se u praksi mogla izdržati u cijelosti (*Murray protiv Nizozemske* [VV], 2016., stavak 99., s daljinjim referencama). Međutim, poštovanje ljudskog dostojanstva zahtjeva od zatvorskih vlasti da nastoje osigurati rehabilitaciju zatvorenika osuđenog na doživotni zatvor (*Murray protiv Nizozemske* [VV], 2016., stavak 104.). Slijedi da se pri potrebnom preispitivanju mora uzeti u obzir napredak koji je zatvorenik ostvario u rehabilitaciji te ocijeniti je li takav napredak bio toliko značajan da se daljnje lišenje slobode više ne može opravdati legitimnim penološkim razlozima. Preispitivanje ograničeno na razloge suošjećanja stoga je nedovoljno (*Hutchinson protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2017., stavak 43.).

79. Kriteriji i uvjeti utvrđeni domaćim pravom koji se odnose na preispitivanje moraju imati dovoljan stupanj jasnoće i sigurnosti te također odražavati mjerodavnu sudsку praksu Suda. To znači da zatvorenici kojima je izrečena kazna doživotnog zatvora imaju pravo znati od samog početka što moraju učiniti kako bi se razmatralo njihovo puštanje na slobodu i pod kojim uvjetima. To uključuje i informacije o tome kada će se preispitivanje provesti ili kada se može zatražiti (*Vinter i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2013., stavak 122.). U tom je pogledu Sud primijetio jasnou potporu u mjerodavnim usporednim i međunarodnim materijalima o provođenju preispitivanja najkasnije dvadeset pet godina nakon izricanja kazne, s povremenim preispitivanjima nakon toga (*ibid.*, stavci 68., 118., 119. i 120.). Međutim, naznačio je i da je to pitanje koje je u okviru slobode procjene koju se državama ugovornicama mora dati u pitanjima kaznenog pravosuđa i izricanja kazni (*ibid.*, stavci 104., 105. i 120.).

80. Kad je riječ o prirodi preispitivanja, Sud je naglasio da nije njegova zadaća propisati treba li preispitivanje provoditi sudska ili izvršna vlast, s obzirom na slobodu procjene koju se mora dati državama ugovornicama (*Vinter i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2013., stavak 120.). Stoga je na svakoj državi da odluci hoće li preispitivanje kazne provoditi izvršna ili sudska vlast (*Hutchinson protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2017., stavak 44.).

81. Detaljnije informacije nalaze se u *Vodiču kroz sudske prakse o pravima zatvorenika*.

J. Izručenje i protjerivanje

82. Sud je naglasio da države ugovornice, s obzirom na dobro utvrđeno međunarodno pravo i svoje ugovorne obveze, među ostalim obveze na temelju Konvencije, imaju pravo kontrolirati ulazak stranaca na svoje državno područje, njihov boravak ondje i protjerivanje stranaca. Pravo na politički azil nije sadržano ni u Konvenciji ni u njenim protokolima. Međutim, protjerivanje, izručenje ili bilo koja druga mjera za izručenje stranca može otvoriti pitanje na temelju članka 3. pa time i dovesti do odgovornosti države ugovornice na temelju Konvencije je opravdano vjerovati da će dotična osoba, ako bude udaljena, biti izložena stvarnom riziku od podvrgavanja postupanju protivnom članku 3. u

zemlji primateljici. U takvim okolnostima, članak 3. podrazumijeva obvezu da se pojedinca ne udalji u tu zemlju (*Ilias i Ahmed protiv Mađarske* [VV], 2019., stavci 125. – 126.).

83. Detaljnije informacije nalaze se u *Vodiču kroz sudsku praksu o imigraciji*.

K. Prisilne medicinske intervencije

a. Opća načela

84. Mjera koja je nužna kao terapija sa stajališta utvrđenih načela iz područja medicine ne može se u načelu smatrati nečovječnom i ponižavajućom. Međutim, Sud se mora uvjeriti da je uvjerljivo dokazano da postoji medicinska potreba te da postoje postupovna jamstva za odluku i da se poštuju (*Jalloh protiv Njemačke* [VV], 2006., stavak 69.).

b. Prisilno hranjenje

85. Prisilno hranjenje koje ima za cilj spašavanje života osobe lišene slobode koja svjesno odbija jesti ne može se u načelu smatrati nečovječnim i ponižavajućim. Međutim, Sud se mora uvjeriti da je uvjerljivo dokazano da postoji medicinska potreba te da postoje postupovna jamstva za odluku o prisilnom hranjenju i da se poštiju (*Ciorap protiv Moldavije*, 2007., stavak 77.). Štoviše, način na koji je podnositelj zahtjeva podvrgnut prisilnom hranjenju tijekom štrajka glađu ne bi trebao prijeći prag težine predviđen sudskom praksom Suda na temelju članka 3. Konvencije (*Nevmerzhitsky protiv Ukrajine*, 2005., stavak 94.).

86. U predmetu *Herczegfalvy protiv Austrije*, 1992., koji je uključivao, *inter alia*, prisilno hranjenje psihijatrijskog bolesnika koji je odbijao jesti, Sud je utvrdio da je postupanje opravdano medicinskom potrebom i da stoga nije dovelo do povrede članka 3. (stavci 79. – 84.).

87. Nasuprot tome, Sud je utvrdio da prisilno hranjenje zatvorenika koji je štrajkao glađu u znak prosvjeda zbog zatvorskih uvjeta nije bilo potaknuto valjanim medicinskim razlozima, već je, budući da je za cilj imalo prisiliti ga da prekine prosvjed i budući da je bilo izvedeno na način koji ga je nepotrebno izložio velikim tjelesnim bolovima i poniženju, predstavljalo mučenje (*Ciorap protiv Moldavije*, 2007., stavak 89.; vidi i *Nevmerzhitsky protiv Ukrajine*, 2005., stavak 98.).

c. Prisilno psihijatrijsko liječenje

88. U predmetu *Gorobet protiv Moldavije*, 2011., Sud je utvrdio da nije postojala medicinska potreba da se podnositelja zahtjeva podvrgne četrdesetjednodnevnoj prisilnoj izolaciji i prisilnom psihijatrijskom liječenju u bolnici i da je takvo nezakonito i proizvoljno postupanje kod podnositelja zahtjeva izazvalo osjećaje straha, duševne boli i manje vrijednosti te je predstavljalo ponižavajuće postupanje (stavak 52.).

89. Isto tako, iako je prvotna prisilna hospitalizacija podnositelja zahtjeva (koji je pokušao počiniti samoubojstvo) bila opravdana, Sud je, u predmetu *Bataliny protiv Rusije*, 2015., utvrdio da nije dokazano da je postojala medicinska potreba za njegovom dalnjom prisilnom hospitalizacijom i liječenjem, među ostalim njegovim zatvaranjem i sudjelovanjem u znanstvenom istraživanju za razvoj novog lijeka (stavci 88. – 91.).

90. Nasuprot tome, u predmetu *Naoumenko protiv Ukrajine*, 2004., stavci 113. – 116., Sud nije pronašao dokaze kojima bi se izvan svake razumne sumnje utvrdilo da je liječenje podnositelja zahtjeva u zatvoru, čak i ako je bilo prisilno, bilo protivno članku 3., osobito imajući u vidu činjenicu da je podnositelj zahtjeva bolovao od teških duševnih poremećaja, da si je dvaput pokušao oduzeti život i da su mu lijekovi propisani radi ublažavanja simptoma (vidi i predmet *Dvořáček protiv Češke Republike*, 2014., stavak 106., u kojem je podnositelj zahtjeva, *inter alia*, prigovorio seksološkom liječenju koje je navodno primjenjeno bez njegova informiranog pristanka).

d. Prisilna sterilizacija

91. Sud je smatrao da sterilizacija predstavlja veliko miješanje u reproduktivno zdravlje osobe. Može se legitimno provesti na zahtjev dotične osobe, primjerice kao kontracepcijska metoda ili u terapijske svrhe ako je medicinska potreba uvjerljivo utvrđena. Međutim, smatrao je da je određivanje takvog liječenja bez pristanka mentalno sposobnog odraslog pacijenta nespojivo s prepostavkom poštovanja ljudske slobode i dostojanstva, jednim od temeljnih načela na kojima se temelji Konvencija (*V.C. protiv Slovačke*, 2011., stavak 107.).

92. U predmetu *V.C. protiv Slovačke*, 2011., u kojem je podnositeljica zahtjeva, Romkinja, sterilizirana bez njezina informiranog pristanka odmah nakon što je rodila carskim rezom, Sud je zaključio da je medicinsko osoblje, iako nije bilo naznaka da je postupalo s namjerom zlostavljanja podnositeljice, ipak postupalo grubo zanemarujući njezinu pravo na autonomiju i izbor kao pacijentice. Stoga je takvo postupanje predstavljalo povredu članka 3. Konvencije (stavci 106. – 120.; vidi i *N.B. protiv Slovačke*, 2012., u kojem je Sud utvrdio da sterilizacija maloljetne podnositeljice zahtjeva nije predstavljala medicinsku intervenciju usmjerenu na spašavanje života i da je provedena bez informiranog pristanka podnositeljice i/ili njezina punomoćnika). Utvrđeno je da je takav postupak nespojiv s prepostavkom poštovanja ljudske slobode i dostojanstva podnositeljice zahtjeva (stavci 74. – 81.)).

e. Uzimanje droga i drugih dokaza iz tijela osobe

93. Sud je naglasio da čak i kada nije motivirano medicinskom potrebom, članak 3. sam po sebi ne zabranjuje pribjegavanje medicinskom postupku protiv volje osumnjičenika kako bi se od njega pribavio dokaz o njegovoj umiješanosti u počinjenje kaznenog djela. Međutim, svako pribjegavanje prisilnoj medicinskoj intervenciji radi pribavljanja dokaza o zločinu mora biti uvjerljivo opravdano činjenicama konkretnog predmeta. To osobito vrijedi za postupak namijenjen uzimanju iz tijela pojedinca stvarnih dokaza o samom zločinu za koji ga se sumnjiči. Posebno invazivna priroda takvog čina zahtjeva strogo ispitivanje svih popratnih okolnosti. S tim u vezi, mora se uzeti u obzir težina kaznenog djela o kojem je riječ. Vlasti moraju i dokazati da su uzele u obzir alternativne metode uzimanja dokaza. Nadalje, postupak ne smije uključivati nikakav rizik od trajne štete za zdravlje osumnjičenika (*Jalloh protiv Njemačke* [VV], 2006., stavci 70. – 71.).

94. Štoviše, kao i kod intervencija koje se provode u terapijske svrhe, način na koji je osoba podvrgнутa prisilnom medicinskom postupku radi uzimanja dokaza iz njezina tijela ne smije prelaziti minimalni stupanj težine propisan sudskom praksom Suda o članku 3. Konvencije. Relevantni čimbenici u tom pogledu uključuju sljedeće: je li dotična osoba doživjela teške tjelesne bolove ili patnju kao rezultat prisilne medicinske intervencije; jesu li prisilni medicinski postupak naredili i proveli liječnici; je li dotična osoba bila pod stalnim liječničkim nadzorom i je li prisilna medicinska intervencija dovela do bilo kakvog pogoršanja zdravstvenog stanja podnositelja i je li imala trajne posljedice za njegovo zdravlje (*Jalloh protiv Njemačke* [VV], 2006., stavci 72. – 74.).

95. Primjerice, Sud nije utvrdio povredu članka 3. kada su vlasti, kako bi utvrdile da je osumnjičenik sudjelovao u djelu o kojem je riječ, morale uzeti uzorce njegove krvi i sline protiv njegove volje jer je način na koji su uzorci uzeti bio primijeren uz nanošenje samo lakših tjelesnih ozljeda i bez uzrokovanja snažnih tjelesnih bolova ili duševne боли (*Schmidt protiv Njemačke* (odl.), 2006.).

96. Nasuprot tome, Sud je utvrdio da je podnositelj zahtjeva bio podvrgnut nečovječnom i ponižavajućem postupanju koje predstavlja povredu članka 3. kada je podnositelj bio prisiljen na kateterizaciju u policijskoj postaji s ciljem uzimanja uzorka urina kako bi se utvrdilo je li sudjelovao u prometnom prekršaju. S tim u vezi, primjetio je da su vlasti iste dokaze dobile i uzimanjem uzorka krvi podnositelja zahtjeva kao i da je način na koji je mjera provedena podnositelju uzrokovao tjelesne bolove i duševnu patnju (*R.S. protiv Mađarske*, 2019., stavak 72.).

III. Zaštita od mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja koje provode nedržavni akteri

Članak 3. Konvencije

„Nitko se ne smije podvrgnuti mučenju ni nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni.“

A. Opseg pozitivnih obveza države

97. Iako se državi ugovornici ne može pripisati nikakva izravna odgovornost na temelju Konvencije za djela privatnih osoba (*Beganović protiv Hrvatske*, 2009., stavak 69.) ili predstavnika države koji djeluju u privatnom svojstvu (*Çevik protiv Turske*, (br. 2), 2010., stavak 33.), Sud je smatrao da do odgovornosti države ipak može doći na temelju obveze nametnute člankom 1. Konvencije.

98. U tom je pogledu Sud smatrao da obveza visokih ugovornih stranaka na temelju članka 1. Konvencije da osiguraju svakoj osobi pod svojom jurisdikcijom prava i slobode određene u Konvenciji, u vezi s člankom 3., zahtijeva od država da poduzmu mjere osmišljene za osiguravanje toga da pojedinci pod njihovom jurisdikcijom ne budu podvrgnuti mučenju ili ponižavajućem postupanju, uključujući zlostavljanje od strane privatnih osoba (*Z i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001., stavak 73., i *O'Keeffe protiv Irske* [VV], 2014., stavak 144.).

99. Konkretno, djeca i ostale ranjive osobe imaju pravo na djelotvornu zaštitu (*X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021., stavak 177., i *R.B. protiv Estonije*, 2021., stavak 78.).

100. S tim u vezi, stalan je pristup Suda i da se člankom 3. državama nameće obveza da štite tjelesnu dobrobit osoba koje se nađu u ranjivom položaju jer su pod kontrolom vlasti, kao što su, primjerice, osobe lišene slobode ili vojni obveznici (*Premininy protiv Rusije*, 2011., stavak 73.).

101. Sud je ispitao pozitivnu obvezu država da pruže zaštitu od zlostavljanja u nizu različitih konteksta, primjerice:

- u kontekstu zlostavljanja djece (vidi, primjerice, *A. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998.; *Z i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2011.; *Association Innocence en Danger i Association Enfance et Partage protiv Francuske*, 2020.);
- u kontekstu nasilja u obitelji (vidi, primjerice, *T.M. i C.M. protiv Republike Moldavije*, 2014.; *Talpis protiv Italije*, 2017.; *Volodina protiv Rusije*, 2019., i za kibernalsilje vidi *Buturugă protiv Rumunjske*, 2020., stavci 74., 78. – 79.);
- u kontekstu seksualnih zločina (vidi, primjerice, *M.C. protiv Bugarske*, 2003.; i u pogledu maloljetnika vidi *I.C. protiv Rumunjske*, 2016.; *M.G.C. protiv Rumunjske*, 2016.);
- u kontekstu sukoba među zatvorenicima (vidi, primjerice, *Pantea protiv Rumunjske*, 2003.; *Rodić i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, 2008.; i *D.F. protiv Latvije*, 2013.);
- u kontekstu prosvjeda (vidi, primjerice, *Identoba i drugi protiv Gruzije*, 2015., stavci 72. – 74., 81.; i *Grupa za podršku inicijativama za žene i drugi protiv Gruzije*, 2021., stavci 70. – 78.);
- u kontekstu fizičkog i verbalnog uzneniravanja osobe s invaliditetom (vidi *Dorđević protiv Hrvatske*, 2012.);
- u kontekstu fizičkog i verbalnog uzneniravanja maloljetnika (vidi *V.K. protiv Rusije*, 2017.) ili osobe starije dobi (vidi *Irina Smirnova protiv Ukrajine*, 2016.);

- u kontekstu nasilja počinjenog na temelju mržnje (vidi, primjerice, *Škorjanec protiv Hrvatske*, 2017.; *Burlya i drugi protiv Ukrajine*, 2018.).

B. Priroda pozitivnih obveza države

102. Materijalne pozitivne obveze države na temelju članka 3. Konvencije uključuju, kao prvo, obvezu da uspostavi zakonodavni i regulatorni okvir zaštite; kao drugo, u određenim dobro utvrđenim okolnostima, obvezu da poduzme operativne mjere radi zaštite određenih pojedinaca od rizika od postupanja suprotnog toj odredbi (*X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021., stavak 178.).

1. Obveza uspostavljanja primjerenog zakonodavnog i regulatornog okvira

103. Pozitivna obveza na temelju članka 3. Konvencije zahtijeva posebice uspostavu zakonodavnog i regulatornog okvira za odgovarajuću zaštitu pojedinaca od povreda njihova tjelesnog i duševnog integriteta, osobito, u najtežim slučajevima, donošenjem kaznenopravnih odredbi i njihovom djelotvornom primjenom u praksi (*X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021., stavak 179.).

104. Ova obveza dobiva posebnu važnost u kontekstu javne službe koja ima obvezu štititi zdravlje i dobrobit djece, osobito u slučajevima kada su ta djeca posebno ranjiva i nalaze se pod isključivom kontrolom vlasti. U određenim okolnostima ta obveza može zahtijevati usvajanje posebnih mera i davanje jamstava. U tom pogledu Sud je naveo, u odnosu na predmete o seksualnom zlostavljanju djece, osobito kada je zlostavljač na položaju autoriteta nad djetetom, da je postojanje korisnih mehanizama za otkrivanje i prijavu od ključne važnosti za djelotvornu provedbu mjerodavnih kaznenih zakona (*X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021., stavak 180.).

105. Isto tako, u kontekstu nasilja u obitelji, Sud je smatrao da bi ova obveza obično od domaćih vlasti zahtijevala da usvoje pozitivne mјere u području kaznenopravne zaštite. Takve mјere posebice bi uključivale kriminalizaciju nasilja u obitelji propisivanjem djelotvornih, razmjernih i odvraćajućih sankcija (*Volodina protiv Rusije*, 2019., stavak 78.). Osim toga, što se tiče zaštitnih mјera, Sud zahtijeva da paket pravnih i operativnih mјera dostupnih u domaćem pravnom okviru uključenim tijelima pruža na izbor niz dostatnih mјera koje su primjerene i razmjerne razini rizika koji je procijenjen u okolnostima tog konkretnog predmeta (*Tunikova i drugi protiv Rusije*, 2021., stavak 95.).

2. Obveza poduzimanja preventivnih operativnih mјera

106. Kao i u slučaju članka 2. Konvencije, člankom 3. može se, u određenim okolnostima, od države zahtijevati da poduzme operativne mјere radi zaštite žrtava ili potencijalnih žrtava od zlostavljanja (*X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021., stavak 181.).

107. Ova pozitivna obveza zaštite mora se tumačiti na način da vlastima ne nameće prekomjeran teret posebice s obzirom na nepredvidljivost ljudskog ponašanja i operativne odluke koje se moraju donijeti u pogledu prioriteta i resursa. Prema tome, ne može svaki rizik od zlostavljanja za sobom povući konvencijski zahtjev da vlasti poduzmu mјere kako bi sprječile da se taj rizik ostvari. Međutim, potrebne mјere trebale bi, u najmanju ruku, pružiti djelotvornu zaštitu osobito djece i ranjivih osoba i trebale bi uključivati razumne korake za sprječavanje zlostavljanja o kojem su vlasti imale saznanja ili su ih trebale imati (*O'Keeffe protiv Iriske* [VV], 2014., stavak 144.).

108. Stoga, da bi pozitivna obveza nastala, potrebno je utvrditi da su vlasti u dano vrijeme znale ili su morale znati za postojanje stvarnog i neposrednog rizika od zlostavljanja identificiranog pojedinca zbog kriminalnih radnji treće strane i da nisu poduzele mјere u okviru svojih ovlasti za koje se, prema razumnoj prosudbi, moglo očekivati da će se njima izbjegići taj rizik (*X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021., stavak 183.).

109. Sud primjećuje da u tom kontekstu ocjena prirode i razine rizika predstavlja sastavni dio obveze poduzimanja preventivnih operativnih mјera kada postojanje rizika to zahtijeva. Prema tome,

ispitivanje ispunjenja te obveze od strane države mora uključivati analizu i primjerenosti procjene rizika koju provode domaća tijela i, kada je relevantan rizik koji aktivira obvezu djelovanja bio ili je trebao biti utvrđen, primjerenost poduzetih preventivnih mjera (*Kurt protiv Austrije* [VV], 2021., stavak 159., iako na temelju članka 2. Konvencije).

110. Sud je istaknuo i da nije potrebno dokazivati da do zlostavljanja ne bi došlo „bez“ propusta države. Nepoduzimanje razumno dostupnih mjera za koje je mogla postojati stvarna mogućnost da promijene ishod ili ublaže štetu dovoljno je da aktivira odgovornost države (*O'Keeffe protiv Irske* [VV], 2014., stavak 149.).

C. Neki primjeri

111. Sud je utvrdio da tužena država nije ispunila svoju obvezu zaštite osoba od zlostavljanja u sljedećim slučajevima:

- uprava pritvorskog objekta nije spriječila sustavno zlostavljanje pritvorenika od strane drugih pritvorenika (*Premininy protiv Rusije*, 2011., stavak 90.; vidi i predmet *I.E. protiv Republike Moldavije*, 2020., stavak 46., u kojem je maloljetnik s duševnim invaliditetom smješten u ćeliju s počiniteljima nasilnih zločina te je trpio premlaćivanje i silovanje);
- u domaćem pravnom okviru nasilje u obitelji nije bilo definirano kao zasebno kazneno djelo ili otegotni čimbenik drugih kaznenih djela te nije bio utvrđen minimalni prag težine ozljeda potreban za pokretanje progona po službenoj dužnosti, a vlasti nisu poduzele preventivne operativne mjere za zaštitu podnositeljice zahtjeva (*Volodina protiv Rusije*, 2019., stavci 85. i 91.; vidi i predmet *M.C. protiv Bugarske*, 2003., stavak 166., u kojem je Sud utvrdio da u domaćem regulatornom okviru nije predviđena dosta dosta zaštita žrtve navodnog silovanja);
- vlasti nisu zaštitile pripadnika ranjive vjerske manjine od sustavnog zlostavljanja (*Milanović protiv Srbije*, 2010., stavak 90.; vidi i predmet *Članovi kongregacije Jehovinih svjedoka iz Gidanijskog i drugi protiv Gruzije*, 2007., stavci 100. – 105. i 124., u kojem policija nije poduzela dosta dosta mjere protiv napada koji su izvršavali članovi pravoslavne crkve na susretu Jehovinih svjedoka, unatoč tome što je upozorenja dovoljno rano da je mogla poduzeti mjere da zaustavi nasilje i zaštiti žrtve).

112. Nasuprot tome, u predmetu *X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021., stavak 183., koji se odnosio na navode o seksualnom zlostavljanju u siroštu, Sud je smatrao da način na koji je regulatorni okvir proveden nije doveo do povrede članka 3., posebice jer nije utvrđen nijedan sustavni problem koji se odnosi na seksualno zlostavljanje male djece u stambenim ustanovama. Nadalje je utvrdio da, u pogledu konkretnih činjenica predmeta, nije bilo dovoljno informacija da bi se utvrdilo da su bugarske vlasti imale, ili da su morale imati, saznanja o stvarnom i neposrednom riziku da će podnositelji zahtjeva biti podvrgnuti zlostavljanju koja bi dovela do gore navedene obveze da ih zaštite od takvog rizika.

IV. Obveza provođenja istrage o navodima o mučenju i nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju

Članak 3. Konvencije

„Nitko se ne smije podvrgnuti mučenju ni nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni.“

A. Opseg postupovnih obveza

113. Kada pojedinac iznese dokazivu tvrdnju da je od strane predstavnika države pretrpio postupanje koje predstavlja povredu članka 3., ta odredba, u vezi s općom obvezom države na temelju članka 1. Konvencije da osigura „svakoj osobi pod svojom jurisdikcijom prava i slobode određene u ... Konvencij[i]”, implicitno zahtijeva provođenje učinkovite službene istrage (*Assenov i drugi protiv Bugarske*, 1998., stavak 102., i *El-Masri protiv bivše jugoslavenske republike Makedonije* [VV], 2012., stavak 182.). Kad to ne bi bilo tako, opća zakonska zabrana mučenja i nečovječnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja, unatoč svome temeljnem značaju, bila bi nedjelotvorna u praksi i u nekim bi se slučajevima moglo dogoditi da predstavnici države praktički nekažnjeno zloupotrebljavaju prava onih koji se nalaze pod njihovom kontrolom (*Labita protiv Italije* [VV], 2000., stavak 131.).

114. U vezi s gore navedenim, Sud je naglasio da je pravilan odgovor vlasti pri provođenju istrage o ozbiljnim navodima o zlostavljanju od strane policije ili drugih sličnih predstavnika države koji je u skladu sa standardima iz članka 3. ključan za očuvanje povjerenja javnosti u njihovo pridržavanje vladavine prava i za izbjegavanje privida tajnih dogovora i snošljivosti prema nezakonitom postupanju (*Lyapin protiv Rusije*, 2014., stavak 139.).

115. Ta postupovna obveza obuhvaća i zahtjev da se provede istraga o navodima o zlostavljanju koje su izvršile privatne osobe kada su ti navodi „dokazivi“ (*M. i drugi protiv Italije i Bugarske*, 2012., stavak 100., i *X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021., stavak 184.).

B. Svrha istrage

116. Osnovna svrha istrage jest osigurati djelotvornu provedbu domaćih zakona kojima je zabranjeno mučenje i nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje u predmetima koji uključuju predstavnike države ili državna tijela te osigurati da snose odgovornost za zlostavljanja do kojih dođe u okviru njihove nadležnosti (*Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015., stavak 117.).

C. Priroda i temeljitost istrage

117. Priroda i temeljitost istrage koji zadovoljavaju minimalni prag za učinkovitost istrage ovise o okolnostima konkretnog predmeta. Moraju se ocijeniti na temelju svih relevantnih činjenica s obzirom na stvarne okolnosti istražnog rada (*X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021., stavak 190.).

118. Primjerice, u predmetima u kojima su djeca možda bila žrtve seksualnog zlostavljanja, ispunjenje pozitivnih obveza koje proizlaze iz članka 3. zahtijeva, u kontekstu domaćeg postupka, djelotvornu provedbu prava djece da se prvenstveno vodi računa o njihovim najboljim interesima i da se na odgovarajući način uzme u obzir posebnu ranjivost i povezane potrebe djeteta. Konkretno, postupovna obveza na temelju članka 3. u takvim predmetima mora se tumačiti u svjetlu obveza koje proizlaze iz drugih primjenjivih međunarodnih instrumenata, točnije Konvencije Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja („Lanzarotska konvencija“) (*X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021., stavak 192.).

D. Standardi istrage

1. Uvodne napomene

119. U predmetu *S.M. protiv Hrvatske* [VV], 2020., stavci 311. – 320., Sud je sažeо svoju sudsku praksu o postupovnoj obvezi prema dopunjajućim načelima članova 2., 3. i 4. Konvencije. Naveo je, konkretno, da su, iako se opći opseg pozitivnih obveza države može razlikovati između predmeta u kojima je postupanje protivno Konvenciji izvršeno sudjelovanjem predstavnika države i predmeta u kojima su nasilje izvršile privatne osobe, procesne pretpostavke slične (*Sabalić protiv Hrvatske*, 2021., stavak 96.).

120. Osobito, vlasti imaju obvezu djelovati čim se podnese službena prijava. Međutim, čak i u nedostatku izričite prijave, istragu treba pokrenuti ako postoje druge dovoljno jasne naznake da je možda počinjeno mučenje ili zlostavljanje. Vlasti moraju postupati na vlastitu inicijativu nakon što im se skrene pozornost na dotično pitanje (*Članovi kongregacije Jehovinih svjedoka iz Gidanijske i drugi protiv Gruzije*, 2007., stavak 97.).

121. Postupovna obveza iz članka 3. i dalje se primjenjuje i u teškim sigurnosnim uvjetima, među ostalim u kontekstu oružanog sukoba. Čak i kada se događaji koji dovode do obveze provođenja istrage odviju u kontekstu općeg nasilja te se istražitelji suoče s preprekama i ograničenjima koja nameću korištenje manje djelotvornih istražnih mjeru ili uzrokuju zastoje istrage, ostaje činjenica da članak 3. podrazumijeva da se moraju poduzeti svi razumni koraci kako bi se osiguralo provođenje učinkovite i neovisne istrage (*Mocanu i drugi protiv Rumunjske* [VV], 2014., stavak 319.).

122. Konačno, parametri za ocjenu usklađenosti s procesnom pretpostavkom na temelju članka 3., koji se međusobno nadopunjaju s parametrima iz članka 2., ocjenjuju se na temelju nekoliko osnovnih kriterija: primjerenošć istražnih mjeru, brzina istrage, sudjelovanje žrtve u istrazi i neovisnost istrage. Ti elementi međusobno su povezani i nijedan od njih nije sam po sebi cilj. Riječ je o kriterijima koji zajedno omogućuju ocjenjivanje stupnja učinkovitosti istrage (*R.R. i R.D. protiv Slovačke*, 2020., stavak 178., vidi i predmet *Mustafa Tunç i Fecire Tunç protiv Turske* [VV], 2015., stavak 225., u pogledu članka 2.).

2. Neovisnost

123. Da bi istraga bila učinkovita, ustanove i osobe koje ju provode moraju biti neovisne od onih na koje je istraga usmjerenja. To podrazumijeva ne samo nepostojanje hijerarhijske ili institucionalne povezanosti već i praktičnu neovisnost (*Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015., stavak 118.).

124. U tom pogledu primjenjive pretpostavke zahtijevaju konkretno ispitivanje neovisnosti istrage u cijelosti, a ne apstraktnu ocjenu. Štoviše, ne zahtijevaju da osobe i tijela odgovorni za istragu uživaju absolutnu neovisnost, već da budu dovoljno neovisni od osoba i struktura koje vjerojatno snose odgovornost. Primjerenošć stupnja neovisnosti stoga se treba ocijeniti u svjetlu svih okolnosti, koje su nužno specifične za svaki pojedini predmet (*M.B. i drugi protiv Slovačke*, 2021., stavak 91.).

125. Sud je utvrdio da istraga nije bila neovisna u sljedećim slučajevima:

- istražitelji su bili vojni tužitelji koji su, kao i optuženici (od kojih su dvojica bili generali), bili časnici u odnosu podređenosti u vojnoj hijerarhiji (*Mocanu i drugi protiv Rumunjske* [VV], 2014., stavak 333.);
- tužitelj koji je vodio istragu također je protiv podnositelja zahtjeva službeno podigao optužnicu za kazneno djelo i zatražio je određivanje pritvora podnositelju (*Boicenco protiv Moldavije*, 2006., stavak 124.);
- istražno tijelo prepustilo je glavni i bitni dio istrage, utvrđivanje identiteta počinitelja navodnog zlostavljanja, istom tijelu čiji su službenici navodno počinili kazneno djelo, a zatim je prihvatiло zaključak tog tijela da nije bilo moguće utvrditi identitete dotičnih policijskih službenika, bez poduzimanja nikakvih drugih daljnjih radnji (*Najafli protiv Azerbajdžana*, 2012., stavci 52. – 54.; vidi i predmet *Bursuc protiv Rumunjske*, 2004., stavak 104., u kojem su dokaze izveli i svjedočile saslušali policijski službenici koji su bili pripadnici iste policijske službe u istom gradu kao i službenici protiv kojih se vodila istraga);
- glasnogovornik Ministarstva unutarnjih poslova, koji je bilo poslodavac istražitelja zaduženog za istragu, tri dana nakon početka kaznenih izvida i ne čekajući zaključke tih izvida izjavio je medijima da podnositelja zahtjeva policija nije zlostavljala i da njegovi navodi nisu istiniti (*Emin Huseynov protiv Azerbajdžana*, 2015., stavak 74.);
- postupanje istražitelja nije bilo transparentno i nije ostavljalo dojam neovisnosti jer nisu poduzeli nikakve neovisne korake, kao što je obavljanje obavijesnog razgovora s drugom

podnositeljicom, službenicima koji su sudjelovali i očevicima ili pak određivanje forenzičkog pregleda ozjeta druge podnositeljice zahtjeva (*Durđević protiv Hrvatske*, 2011., stavci 89. – 90.);

- istražitelji su utvrdili okolnosti kaznenog predmeta pozivajući se isključivo i bez ikakvog opravdanja na verziju događaja koju su iznijeli policijski službenici, među ostalim i navodni počinitelji i njihovi kolege koji su svi na neki način sudjelovali u događajima o kojima je riječ, a da nisu saslušali podnositelja zahtjeva ni bilo kojeg drugog svjedoka (*Virabyan protiv Armenije*, 2012., stavci 165. – 167.; vidi i *Suleymanov protiv Rusije*, 2013., stavak 144.);
- tužiteljstvo je zatražilo pomoć policije koja je bila dio istog zapovjednog lanca kao i službenici pod istragom (*Baranin i Vukčević protiv Crne Gore*, 2021., stavak 144.).

126. Nasuprot tome, Sud nije utvrdio da postoji problem u vezi s neovisnošću istrage u sljedećim okolnostima:

- sporno upravno tijelo ili njegovi zaposlenici nisu bili umiješani u predmet i nije bilo dokaza koji bi pokazali da nisu bili neovisni (*X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021., stavak 207.);
- istragu su posebice provele ne samo pravosudne vlasti u kontekstu kaznenog postupka već i neovisno upravno tijelo koje je imalo sva jamstva neovisnosti (*P.M. i F.F. protiv Francuske*, 2021., stavak 71.);
- istragu je provelo državno odvjetništvo, koje je i hijerarhijski i institucionalno neovisno od onih na koje je istraga bila usmjerena te je poduzelo sve dokazne radnje samo i nije se pozivalo ni na kakva utvrđenja onih koji možda nisu bili hijerarhijski ili institucionalni neovisni (*V.D. protiv Hrvatske (br. 2)*, 2018., stavak 69.).

3. Primjerost

127. Da bi bila „učinkovita”, istraga mora biti primjerena. To znači da mora moći dovesti do utvrđivanja činjenica i odlučivanja je li upotrijebljena sila bila opravdana ili ne u danim okolnostima te do utvrđivanja identiteta i, po potrebi, kažnjavanja odgovornih osoba (*Labita protiv Italije* [VV], 2000., stavak 131., i *Jeronovič protiv Latvije* [VV], 2016., stavak 103.). Kad to ne bi bilo tako, opća zakonska zabrana mučenja i nečovječnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja, unatoč svome temeljnog značaju, bila bi nedjelotvorna u praksi i u nekim bi se slučajevima moglo dogoditi da predstavnici države praktički nekažnjeno zloupotrebljavaju prava onih koji se nalaze pod njihovom kontrolom (*Cestaro protiv Italije*, 2015., stavak 204.).

128. Istraga mora biti temeljita, što znači da vlasti uvijek moraju ulagati ozbiljne napore kako bi utvrdile što se dogodilo i da se, kad je riječ o zatvaranju istrage, ne bi smjele oslanjati na brzoplete ili neutemeljene zaključke niti bi na takvim zaključcima smjele temeljiti svoje odluke. Trebaju i poduzeti sve razumne mjere koje su im na raspolaganju kako bi osigurale dokaze koji se odnose na događaj, uključujući, *inter alia*, iskaze očevidaca i provođenje vještačenja. Svaki nedostatak u istrizi koji umanjuje mogućnost da se u istrizi utvrdi uzrok ozjeta ili identitet odgovornih osoba dovodi do rizika da se ne zadovolji taj standard (*El-Masri protiv bivše jugoslavenske republike Makedonije* [VV], 2012., stavak 183.).

129. Sud je utvrdio da istraga o kojoj je riječ nije bila primjerena u sljedećim slučajevima:

- istražna tijela uglavnom su se pozivala na iskaze navodnih počinitelja i drugih policijskih službenika kao i na internu evidenciju policije kada su odbila podnositeljeve tvrdnje o zlostavljanju od strane policije (*M.F. protiv Mađarske*, 2017., stavak 55.; vidi i predmet *Archip protiv Rumunske*, 2011., stavci 66. – 71., u kojem su pravosudna tijela donijela zaključke, a da nisu navela mnogo detalja o stvarnim okolnostima niti pažljivo razmotrila činjenice i okolnosti incidenta, a istražna tijela primijenila su selektivan i pomalo nedosljedan pristup u ocjeni dokaza (stavci 66. – 71.);

- nadležna tijela ostala su pasivna i nisu provela službenu istragu, unatoč vjerodostojnim navodima o zlostavljanju koji su im izneseni (*M.S. protiv Hrvatske (br. 2)*, 2015., stavci 81. – 84.; vidi i *Hovhannisyan protiv Armenije*, 2018., stavci 58. – 59.);
- jedan od počinitelja zlostavljanja nikada nije službeno identificiran ni optužen, unatoč tome što ga je podnositelj zahtjeva identificirao (*Barovov protiv Rusije*, 2021., stavak 39.);
- domaće vlasti nisu identificirale ni ispitale policijske službenike iz specijalizirane jedinice koji su, noseći maske bez identifikacijskih brojeva ili slova, sudjelovali u raciji u domu za vrijeme koje je podnositelj zahtjeva, prema njegovim tvrdnjama, bio zlostavljan (*Hristovi protiv Bugarske*, 2011., stavak 91.);
- nadležna tijela počinila su postupovne pogreške zbog kojih su glavni dokazi bili nedopušteni, što je dovelo do zastoja u kaznenom postupku (*Maslova i Nalbandov protiv Rusije*, 2008., stavci 92. – 97.).

130. Nasuprot tome, s obzirom na različite korake koje su poduzele domaće vlasti, Sud nije utvrdio da postoji problem u pogledu primjerenosti istrage u sljedećim predmetima:

- *Baklanov protiv Ukrajine*, 2013., koji se odnosio na navodno zlostavljanje i maltretiranje podnositelja zahtjeva dok je služio obvezni vojni rok;
- *V.D. protiv Hrvatske (br. 2)*, 2018., koji se odnosio na novu istragu koju je pokrenulo državno odvjetništvo u vezi s navodima o zlostavljanju u odnosu na koje je Sud prethodno utvrdio povredu članka 3.;
- *P.M. i F.F. protiv Francuske*, 2021., koji se odnosio na navode o zlostavljanju podnositelja zahtjeva od strane policije tijekom ispitivanja i boravka u policijskom pritvoru.

4. Brzina i razumna žurnost

131. Članak 3. zahtijeva da istrage budu brze i da se provode razumno žurno. Iako mogu postojati prepreke ili poteškoće koje sprječavaju napredak u istrazi u određenoj situaciji, brz odgovor vlasti pri istraživanju navoda o zlostavljanju može se općenito smatrati ključnim za očuvanje povjerenja javnosti u njihovo pridržavanje vladavine prava te za sprječavanje privida tajnih dogovora i snošljivosti prema nezakonitom postupanju (*Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015., stavak 121.).

132. Sud je utvrdio da domaće vlasti, *inter alia*, istragu nisu provele brzo i razumno žurno u sljedećim slučajevima:

- proteklo je osam godina i četiri mjeseca na trima razinama nadležnosti u kaznenom postupku zbog nasilja u obitelji nad maloljetnikom (*D.M.D. protiv Rumunjske*, 2017., stavak 53.; vidi i predmet *Y. protiv Slovenije*, 2015., stavak 99., u kojem je prošlo više od sedam godina od trenutka kada je podnositeljica podnijela prijavu o seksualnom zlostavljanju do donošenja prvostupanske presude);
- u kontekstu zlostavljanja u zatvoru, suđenje zatvorskim čuvarima započelo je tek pet godina i osam mjeseci nakon podnošenja kaznenih prijava, a postupak je još bio u tijeku u trenutku ispitivanja pred Sudom (*Indelicato protiv Italije*, 2001., stavak 37.);
- došlo je do neopravdanih odlaganja u identificiranju svjedoka ili uzimanju njihovih iskaza (*Baranin i Vukčević protiv Crne Gore*, 2021., stavak 142., 11., i *Mătăsaru i Savițchi protiv Moldavije*, 2010., stavci 88. i 93.);
- došlo je do neopravdanog produljenja kaznenog postupka koje je dovelo do nastupa zastare (*Angelova i Iliev protiv Bugarske*, 2007., stavci 101. – 103.; vidi i *Barovov protiv Rusije*, 2021., stavci 39. i 42.);
- došlo je do odlaganja u obavljanju obavijesnog razgovora s ključnim stručnjakom u relevantno vrijeme, nije bilo odgovora na jasne znakove zlostavljanja, a ukupno razdoblje

tijekom kojeg nije donesena niti jedna presuda bilo je dugotrajno (*I.E. protiv Republike Moldavije*, 2020., stavak 52.);

- došlo je do odlaganja u pribavljanju usmenih iskaza od podnositelja zahtjeva, koji su bili maloljetnici i žrtve navodnog rasno motiviranog zlostavljanja (*M.B. i drugi protiv Slovačke*, 2021., stavci 82. – 83.).

133. S druge strane, Sud je utvrdio da istrage nisu bile u suprotnosti s prepostavkom brzine i razumne žurnosti u provođenju istrage u sljedećim slučajevima:

- duljina trajanja istrage mogla se objasniti opsegom provedenih izvida jer su održana brojna ročišta i obavljena su najmanje četiri vještačenja (*Ghedir i drugi protiv Francuske*, 2015., stavak 133.);
- u slučaju kada je trajanje postupka za naknadu štete bilo vrlo dugo (15 godina), ali u njemu jesu utvrđene činjenice povezane s nanošenjem teških tjelesnih ozljeda podnositeljici, odgovorne su osobe snosile odgovornost i podnositeljici je dosuđena naknada (*Isayeva protiv Ukrajinu*, 2018., stavci 63. – 66.);
- unatoč relativnoj složenosti predmeta, koji je zahtijevao ispitivanje nekoliko svjedoka, pribavljanje nalaza i mišljenja vještaka i drugih dokaza o incidentu, istraga je trajala ukupno tek šest mjeseci (*V.D. protiv Hrvatske (br. 2)*, 2018., stavak 80.).

5. Kontrola od strane javnosti i sudjelovanje žrtve

134. U istazi mora biti osiguran dostatan element kontrole od strane javnosti kako bi se osigurala odgovornost kako u praksi, tako i u teoriji (*Al Nashiri protiv Rumunjske*, 2018., stavak 641. i ondje navedeni predmeti).

135. Štoviše, žrtva bi trebala moći djelotvorno sudjelovati u istazi (*Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015., stavak 122., i *X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021., stavak 189.). Međutim, otkrivanje ili objavljivanje policijskih izvješća i istražnih materijala može uključivati osjetljiva pitanja s mogućim štetnim učincima na privatne osobe ili druge istrage. Stoga se odobravanje pristupa istazi žrtvi ili njezinim najbližim srodnicima dok se istraga provodi ne može smatrati automatskom prepostavkom. Potreban pristup može se osigurati u drugim fazama dostupnih postupaka, a istražna tijela nemaju obvezu ispuniti svaki zahtjev za određenu istražnu mjeru u tijeku istrage (*Stevan Petrović protiv Srbije*, 2021., stavak 109.).

136. Sud je utvrdio da istraga nije bila dovoljno dostupna žrtvi ili da nije osigurala odgovarajuću kontrolu od strane javnosti u sljedećim slučajevima:

- istražitelj nije osobno saslušao žrtve niti je spomenuo njihovu verziju događaja u odlukama koje im čak nisu ni dostavljene (*Dedovskiy i drugi protiv Rusije*, 2008., stavak 92.);
- u domaćem pravu nije postojao poseban postupak za odobravanje pristupa spisu u predraspravnim fazama te, posebice, nisu bili predviđeni razlozi za odbijanje i odobravanje pristupa, mjera u kojoj se podnositelju prijedloga može omogućiti pristup, rokovi za razmatranje relevantnih prijedloga i omogućavanje pristupa (*Oleksiy Mykhaylovych Zakharin protiv Ukrajinu*, 2010., stavak 73.);
- vlasti su dosljedno uskraćivale informacije o svojim odlukama ili su znatno odlagale pružanje takvih informacija podnositeljima zahtjeva, suprotno izričitom zahtjevu u domaćem zakonu (*Chernega i drugi protiv Ukrajinu*, 2019., stavak 166.).

137. Nasuprot tome, Sud nije utvrdio nikakav problem u pogledu kontrole od strane javnosti ili sudjelovanja žrtve u slučaju kada su žrtvi pružene odgovarajuće informacije i omogućen joj je pristup spisu te joj je pružena mogućnost da upozori na činjenice i predloži dokaze koji se trebaju pribaviti u istazi (*V.D. protiv Hrvatske (br. 2)*, 2018., stavak 78.).

E. Pitanja povezana s kaznenim progonom, sankcijama i naknadom

138. Sud je naglasio da je obveza provođenja učinkovite istrage obveza sredstava, a ne rezultata (*X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021., stavak 186.). Kada službena istraga dovede do pokretanja postupka pred nacionalnim sudovima, postupak u cijelosti, među ostalim i suđenje, mora ispunjavati pretpostavke članka 3. Konvencije. To uključuje sankcije izrečene na kraju tog postupka. Iako ne postoji apsolutna obveza prema kojoj bi se svi kazneni progoni trebali okončati osudom ili izricanjem neke određene kazne, nacionalni sudovi ni u kojem slučaju ne bi smjeli biti spremni dopustiti da teški napadi na tjelesni i moralni integritet prođu nekažnjeno ili da teška kaznena djela budu kažnjena pretjerano blagim kaznama. Stoga je važno pitanje koje Sud treba ispitati može li se i u kojoj mjeri smatrati da su sudovi pri donošenju zaključka predmet podvrgnuli pažljivoj ocjeni kako ne bi bio doveden u pitanje odvraćajući učinak uspostavljenog pravosudnog sustava i značaj uloge koju on treba imati u sprječavanju povreda zabrane zlostavljanja (*Sabalić protiv Hrvatske*, 2021., stavak 97.).

139. Proizlazi da, kad domaćim vlastima i sudovima priznaje značajnu slobodu u izboru odgovarajućih sankcija za zlostavljanje, Sud mora iskoristiti svoju ovlast preispitivanja i intervenirati u predmetima u kojima je prisutan očigledan nerazmjer između težine djela i izrečene kazne (*Myumyun protiv Bugarske*, 2015., stavak 67.).

140. U slučaju kada su predstavnici države optuženi za kaznena djela koja uključuju zlostavljanje, važno je da ih se privremeno udalji od obavljanja dužnosti dok se protiv njih vodi istraga ili suđenje i da ih se otpusti ako budu osuđeni (*Gäfgen protiv Njemačke* [VV], 2010., stavak 125.; *Barovov protiv Rusije*, 2021., stavak 43.).

141. Sud je smatrao i da se u predmetima o mučenju ili zlostavljanju koje su počinili predstavnici države kazneni postupak ne bi trebao obustavljati zbog zastare te da se amnestije i pomilovanja ne bi trebali tolerirati u takvim predmetima (*Mocanu i drugi protiv Rumunjske* [VV], 2014., stavak 326.). To obuhvaća i djela nasilja koja su počinile privatne osobe, posebice kada je riječ o teškom kršenju temeljnih ljudskih prava (*Pulfer protiv Albanije*, 2018., stavak 83.; *E.G. protiv Republike Moldavije*, 2021., stavak 43.).

142. Konačno, u predmetima o namjernom zlostavljanju od strane predstavnika države koje predstavlja povredu članka 3., Sud je u više navrata utvrdio da su potrebne dvije mjere da bi se pružila dosta dosta zadovoljština. Kao prvo, državna tijela moraju provesti temeljitu i učinkovitu istragu koja može dovesti do otkrivanja i kažnjavanja odgovornih osoba. Kao drugo, potrebno je dosuditi naknadu podnositelju zahtjeva kada je to prikladno ili, u najmanju ruku, treba postojati mogućnost potraživanja i dobivanja naknade za štetu koju je podnositelj zahtjeva pretrpio kao rezultat zlostavljanja (*Gäfgen protiv Njemačke* [VV], 2010., stavak 116.; *Razzakov protiv Rusije*, 2015., stavak 50.).

F. Istraga zločina iz mržnje

143. Sud je naglasio specifični zahtjev da se istraga o napadu s rasističkim elementima provodi odlučno i nepristrano, imajući u vidu potrebu da se stalno potvrđuje društvena osuda rasizma i da se zadrži povjerenje manjina u sposobnost vlasti da ih zaštite od prijetnje rasističkim nasiljem (*Antayev i drugi protiv Rusije*, 2014., stavak 110.).

144. Stoga, prilikom istrage o nasilnim incidentima za koje postoji sumnja da su izazvani rasističkim stavovima, državna tijela dužna su poduzeti sve razumne radnje da utvrde jesu li postojali rasistički motivi i da utvrde jesu li osjećaji mržnje ili predrasude koje se temelje na etničkom podrijetlu osobe imali ulogu u događajima. Tretiranje rasno motiviranog nasilja i brutalnosti ravnopravno s predmetima bez rasističkih elemenata bilo bi jednako ignoriranju posebne prirode djela koja su osobito pogubna za temeljna ljudska prava (*Abdu protiv Bugarske*, 2014., stavak 44.). Navedena obveza dio je odgovornosti koju države imaju na temelju članka 14. Konvencije u vezi s člankom 3., ali je i aspekt

postupovnih obveza koje proizlaze iz članka 3. Konvencije (*M.F. protiv Mađarske*, 2017., stavak 73.). Primjenjiva je i u slučajevima kada određenu vrstu postupanja nespojivog s člankom 3. počini privatna osoba (*Abdu protiv Bugarske*, 2014., stavak 44.).

145. Štoviše, takva istraga odnosi se ne samo na djela nasilja koja se temelje na stvarnom ili percipiranom osobnom statusu ili karakteristikama žrtve već i na djela nasilja koja se temelje na stvarnom ili prepostavljenom udruživanju ili povezanosti žrtve s drugom osobom koja stvarno ili navodno ima određeni status ili zaštićenu karakteristiku (*Škorjanec protiv Hrvatske*, 2017., stavak 56.).

146. U praksi će često biti teško dokazati rasnu motivaciju. Obveza tužene države da istraži moguće rasističke elemente nasilnog čina obveza je ulaganja najvećih mogućih napora i nije absolutna. Tijela moraju učiniti ono što je razumno u danim okolnostima kako bi prikupila i osigurala dokaze, primjenila sve praktične načine otkrivanja istine i donijela potpuno obrazložene, nepristrane i objektivne odluke, a da ne izostave sumnjive činjenice koje mogu ukazivati na rasno motivirano nasilje (*Antayev i drugi protiv Rusije*, 2014., stavak 122.).

147. Ista se razmatranja otvaraju i u kontekstu nasilja koje proizlazi iz, primjerice, vjerske netolerancije ili nasilja motiviranog diskriminacijom na temelju spola ili seksualnom orijentacijom (*Sabalić protiv Hrvatske*, 2021., stavak 94.).

148. Detaljnije informacije nalaze se u *Vodiču kroz sudsku praksu o članku 14. i članku 1. Protokola br. 12 – zabrana diskriminacije*.

G. Postupovne obveze u prekograničnim kontekstima

149. Prepostavka učinkovitosti kaznene istrage može u nekim okolnostima obuhvaćati obvezu istražnih tijela da surađuju s tijelima druge države, što podrazumijeva obvezu traženja ili pružanja pomoći. Priroda i opseg tih obveza neizbjegivo će ovisiti o okolnostima svakog pojedinog predmeta, primjerice, o tome nalaze li se glavni dokazi na državnom području dotične države ugovornice ili o tome jesu li osumnjičenici onamo pobjegli. To znači da dotične države moraju poduzeti sve razumne korake koje mogu kako bi međusobno surađivale, iscrpljujući u dobroj vjeri mogućnosti koje su im dostupne na temelju primjenjivih međunarodnih instrumenata o međunarodnoj pravnoj pomoći i suradnji u kaznenim stvarima. Iako Sud nije nadležan nadzirati poštovanje drugih međunarodnih ugovora ili obveza osim Konvencije, on obično u ovom kontekstu provjerava je li tužena država iskoristila mogućnosti dostupne na temelju tih instrumenata (*X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021., stavak 19.).

H. Ponovno aktiviranje postupovnih obveza

150. Postupovna obveza može se ponovno aktivirati nakon novog razvoja događaja kad otkriće novih dokaza ili informacija dovodi u sumnju rezultate ranije istrage ili suđenja (vidi *Egmez protiv Cipra* (odl.), 2012., stavak 63.). Priroda i opseg svake naknadne istrage koju zahtijeva postupovna obveza neizbjegivo će ovisiti o okolnostima svakog pojedinog predmeta te se mogu razlikovati od onih koji bi se očekivali odmah nakon što je zlostavljanje počinjeno (*Jeronovič protiv Latvije* [VV], 2016., stavak 107.).

Popis navedenih predmeta

Sudska praksa navedena u ovom Vodiču odnosi se na presude ili odluke koje je donio Europski sud za ljudska prava te na odluke i izvješća Europske komisije za ljudska prava.

Ako nije drugačije naznačeno, sva upućivanja odnose se na presude o osnovanosti koje je donijelo vijeće Suda. Kratica „(odl.)” znači da se upućivanje odnosi na odluku Suda, a „[VV]” da je predmet bio pred Velikim vijećem.

Hiperveze na predmete navedene u elektroničkoj inačici Vodiča upućuju na bazu HUDOC (<<http://hudoc.echr.coe.int>>) koja omogućuje uvid u sudske prakse Suda (u presude i odluke Velikog vijeća, vijeća i odbora, predmete o kojima je dostavljena obavijest, savjetodavna mišljenja i pravne sažetke iz Informativne bilješke o sudske praksi) i Komisije (odluke i izvješća) te u rezolucije Odbora ministara.

Sud svoje presude i odluke donosi na engleskom i/ili francuskom, svoja dva službena jezika. HUDOC sadrži i prijevode mnogih važnih predmeta na više od trideset neslužbenih jezika te poveznice na oko stotinu *online* zbirk prakse Suda koje su izradile treće strane.

—A—

A protiv Rusije, br. 37735/09, 12. studenoga 2019.

A. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 23. rujna 1998., *Izvješća o presudama i odlukama* 1998-VI

A i B protiv Hrvatske, br. 7144/15, 20. lipnja 2019.

A. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 3455/05, ECHR 2009

A.L. (X.W.) protiv Rusije, br. 44095/14, 29. listopada 2015.

A.P. protiv Slovačke, br. 10465/17, 28. siječnja 2020.

A.P., Garçon i Nicot protiv Francuske, br. 79885/12 i dva druga zahtjeva, 6. travnja 2017.

Abdu protiv Bugarske, br. 26827/08, 11. ožujka 2014.

Abdyusheva i drugi protiv Rusije, br. 58502/11 i dva druga zahtjeva, 26. studenoga 2019.

Abu Zubaydah protiv Litve, br. 46454/11, 31. svibnja 2018.

Aggerholm protiv Danske, br. 45439/18, 15. rujna 2020.

Aghdgomelashvili i Japaridze protiv Gruzije, br. 7224/11, 8. listopada 2020.

Akkum protiv Turske, br. 21894/93, ECHR 2005-II (izvadci)

Akpınar i Altun protiv Turske, br. 56760/00, 27. veljače 2007.

Aksoy protiv Turske, 18. prosinca 1996., *Izvješća o presudama i odlukama* 1996-VI

Ali Güneş protiv Turske, br. 9829/07, 10. travnja 2012.

Al Nashiri protiv Poljske, br. 28761/11, 24. srpnja 2014.

Al Nashiri protiv Rumunjske, br. 33234/12, 31. svibnja 2018.

Al-Saadoon i Mufdhi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 61498/08, ECHR 2010

Ananyev i drugi protiv Rusije, br. 42525/07 i 60800/08, 10. siječnja 2012.

Angelova i Iliev protiv Bugarske, br. 55523/00, 26. srpnja 2007.

Antayev i drugi protiv Rusije, br. 37966/07, 3. srpnja 2014.

Anzhelo Georgiev i drugi protiv Bugarske, br. 51284/09, 30. rujna 2014.

Archip protiv Rumunjske, br. 49608/08, 27. rujna 2011.

Assenov i drugi protiv Bugarske, 28. listopada 1998., *Izvješća o presudama i odlukama* 1998-VIII

Association Innocence en Danger i Association Enfance et Partage protiv Francuske, br. 15343/15 i 16806/15, 4. lipnja 2020.

Aswat protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 17299/12, 16. travnja 2013.

Aydin protiv Turske, 25. rujna 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-VI

—B—

Babar Ahmad i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 24027/07 i četiri druga zahtjeva, 10. travnja 2012.
Baklanov protiv Ukrajine, br. 44425/08, 24. listopada 2013.
Baranin i Vukčević protiv Crne Gore, br. 24655/18 i 24656/18, 11. ožujka 2021.
Barovov protiv Rusije, br. 9183/09, 15. lipnja 2021.
Barbotin protiv Francuske, br. 25338/16, 19. studenoga 2020.
Barta protiv Mađarske, br. 26137/04, 10. travnja 2007.
Bataliny protiv Rusije, br. 10060/07, 23. srpnja 2015.
Bati i drugi protiv Turske, br. 33097/96 i 57834/00, ECHR 2004-IV (izvadci)
Beganović protiv Hrvatske, br. 46423/06, 25. lipnja 2009.
Berliński protiv Poljske, br. 27715/95 i 30209/96, 20. lipnja 2002.
Blokhan protiv Rusije[VV], br. 47152/06, 23. ožujka 2016.
Boicenco protiv Moldavije, br. 41088/05, 11. srpnja 2006.
Boukrouou i drugi protiv Francuske, br. 30059/15, 16. studenoga 2017.
Bouyid protiv Belgije [VV], br. 23380/09, ECHR 2015
Burlyā i drugi protiv Ukrajine, br. 3289/10, 6. studenoga 2018.
Bursuc protiv Rumunjske, br. 42066/98, 12. listopada 2004.
Buturugă protiv Rumunjske, br. 56867/15, 11. veljače 2020.

—C—

Cangöz i drugi protiv Turske, br. 7469/06, 26. travnja 2016.
Castellani protiv Francuske, br. 43207/16, 30. travnja 2020.
Cazan protiv Rumunjske, br. 30050/12, 5. travnja 2016.
Cestaro protiv Italije, br. 6884/11, 7. travnja 2015.
Chember protiv Rusije, br. 7188/03, ECHR 2008
Chernega i drugi protiv Ukrajine, br. 74768/10, 18. lipnja 2019.
Ciorap protiv Moldavije, br. 12066/02, 19. lipnja 2007.
Comoraşu protiv Rumunjske, br. 16270/12, 31. svibnja 2016.
Cipar protiv Turske [VV], br. 25781/94, ECHR 2001-IV

—D—

D.F. protiv Latvije, br. 11160/07, 29. listopada 2013.
D.M.D. protiv Rumunjske, br. 23022/13, 3. listopada 2017.
D.P. i J.C. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 38719/97, 10. listopada 2002.
Daşlık protiv Turske, br. 38305/07, 13. lipnja 2017.
Dedovskiy i drugi protiv Rusije, br. 7178/03, ECHR 2008 (izvadci)
Dembele protiv Švicarske, br. 74010/11, 24. rujna 2013.
Đorđević protiv Hrvatske, br. 41526/10, ECHR 2012
Đurđević protiv Hrvatske, br. 52442/09, ECHR 2011 (izvadci)
Dvořáček protiv Češke Republike, br. 12927/13, 6. studenoga 2014.

—E—

- E.G. protiv Republike Moldavije*, br. 37882/13, 13. travnja 2021.
Egmez protiv Cipra (odl.), br. 12214/071, 18. rujna 2012.
Elberete protiv Latvije, br. 61243/08, ECHR 2015
El-Masri protiv bivše jugoslavenske republike Makedonije [VV], br. 39630/09, ECHR 2012
Emin Huseynov protiv Azerbajdžana, br. 59135/09, 7. svibnja 2015.
Enea protiv Italije [VV], br. 74912/01, ECHR 2009
Enzile Özdemir protiv Turske, br. 54169/00, 8. siječnja 2008.
Erdal Aslan protiv Turske, br. 25060/02 i 1705/03, 2. prosinca 2008.

—G—

- Gäfgen protiv Njemačke* [VV], br. 22978/05, ECHR 2010
Georgel i Georgeta Stoicescu protiv Rumunjske, br. 9718/03, 26. srpnja 2011.
Gruzija protiv Rusije (I) [VV], br. 13255/07, ECHR 2014 (izvadci)
Gruzija protiv Rusije (II) [VV] (osnovanost), br. 38263/08, 21. siječnja 2021.
Ghedir i drugi protiv Francuske, br. 20579/12, 16. srpnja 2015.
Gorobet protiv Moldavije, br. 30951/10, 11. listopada 2011.
Gutsanovi protiv Bugarske, br. 34529/10, ECHR 2013 (izvadci)

—H—

- Harkins i Edwards protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 9146/07 i 32650/07, 17. siječnja 2012.
Hasan İlhan protiv Turske, br. 22494/93, 9. studenoga 2004.
Herczegfalvy protiv Austrije, 24. rujna 1992., Serija A br. 244
Hristovi protiv Bugarske, br. 42697/05, 11. listopada 2011.
Hristozov i drugi protiv Bugarske, br. 47039/11 i 358/12, ECHR 2012 (izvadci)
Hovhannisyan protiv Armenije, br. 18419/13, 19. srpnja 2018.
Hudorović i drugi protiv Slovenije, br. 24816/14 i 25140/14, 10. ožujka 2020.
Hutchinson protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 57592/08, 17. siječnja 2017.

—I—

- I.C. protiv Rumunjske*, br. 36934/08, 24. svibnja 2016.
I.E. protiv Republike Moldavije, br. 45422/13, 26. svibnja 2020.
Idalov protiv Rusije [VV], br. 5826/03, 22. svibnja 2012.
Identoba i drugi protiv Gruzije, br. 73235/12, 12. svibnja 2015.
Ilaşcu i drugi protiv Moldavije i Rusije [VV], br. 48787/99, ECHR 2004-VII
İlhan protiv Turske [VV], br. 22277/93, ECHR 2000-VII
Ilias i Ahmed protiv Mađarske [VV], br. 47287/15, 21. studenoga 2019.
Ilievi i Ganchevi protiv Bugarske, br. 69154/11 i 69163/11, 8. lipnja 2021.
İltümür Ozan i drugi protiv Turske, br. 38949/09, 16. veljače 2021.
Imakayeva protiv Rusije, br. 7615/02, ECHR 2006-XIII (izvadci)
Indelicato protiv Italije, br. 31143/96, 18. listopada 2001.
Ioan Pop i drugi protiv Rumunjske, br. 52924/09, 6. prosinca 2016.
Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 18. siječnja 1978., Serija A br. 25
Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva (revizija), br. 5310/71, 20. ožujka 2018.
Irina Smirnova protiv Ukrajine, br. 1870/05, 13. listopada 2016.

Isayeva protiv Ukrajine, br. 35523/06, 4. prosinca 2018.

Iwańczuk protiv Poljske, br. 25196/94, 15. studenoga 2001.

İzci protiv Turske, br. 42606/05, 23. srpnja 2013.

—J—

J.M. protiv Francuske, br. 71670/14, 5. prosinca 2019.

Jalloh protiv Njemačke [VV], br. 54810/00, ECHR 2006-IX

Janowiec i drugi protiv Rusije [VV], br. 55508/07 i 29520/09, ECHR 2013

Jeronović protiv Latvije [VV], br. 44898/10, 5. srpnja 2016.

—K—

Kagirov protiv Rusije, br. 36367/09, 23. travnja 2015.

Kanciał protiv Poljske, br. 37023/13, 23. svibnja 2019.

Kalashnikov protiv Rusije, br. 47095/99, ECHR 2002-VI

Karachentsev protiv Rusije, br. 23229/11, 17. travnja 2018.

Khadzhialiyev i drugi protiv Rusije, br. 3013/04, 6. studenoga 2008.

Khan protiv Francuske, br. 12267/16, 28. veljače 2019.

Khlaifia i drugi protiv Italije [VV], br. 16483/12, ECHR 2016 (izvadci)

Korneykova i Korneykov protiv Ukrajine, br. 56660/12, 24. ožujka 2016.

Krsmanović protiv Srbije, br. 19796/14, 19. prosinca 2017.

Kudła protiv Poljske [VV], br. 30210/96, ECHR 2000-XI

Kurt protiv Austrije [VV], br. 62903/15, 15. lipnja 2021.

—L—

Labita protiv Italije [VV], br. 26772/95, ECHR 2000-IV

López Ostra protiv Španjolske, 9. prosinca 1994., Serija A br. 303-C

Lutsenko i Verbytskyy protiv Ukrajine, br. 12482/14 i 39800/14, 21. siječnja 2021.

Lyalyakin protiv Rusije, br. 31305/09, 12. ožujka 2015.

Lyapin protiv Rusije, br. 46956/09, 24. srpnja 2014.

—M—

M. i M. protiv Hrvatske, br. 10161/13, ECHR 2015 (izvadci)

M.B. i drugi protiv Slovačke, br. 45322/17, 1. travnja 2021.

M.C. protiv Bugarske, br. 39272/98, ECHR 2003-XII

M.F. protiv Mađarske, br. 45855/12, 31. listopada 2017.

M.G.C. protiv Rumunjske, br. 61495/11, 15. ožujka 2016.

M.K. i drugi protiv Poljske, br. 40503/17 i dva druga zahtjeva, 23. srpnja 2020.

M.P. i drugi protiv Bugarske, br. 22457/08, 15. studenoga 2011.

M.S. protiv Hrvatske (br. 2), br. 75450/12, 19. veljače 2015.

M.S.S. protiv Belgije i Grčke [VV], br. 30696/09, ECHR 2011

Mafalani protiv Hrvatske, br. 32325/13, 9. srpnja 2015.

Makaratzis protiv Grčke [VV], br. 50385/99, ECHR 2004-XI

Marguš protiv Hrvatske [VV], br. 4455/10, ECHR 2014 (izvadci)

Maslova i Nalbandov protiv Rusije, br. 839/02, 24. siječnja 2008.

Mătăsaru i Savițchi protiv Moldavije, br. 38281/08, 2. studenoga 2010.

Članovi kongregacije Jehovinih svjedoka iz Gldanija i drugi protiv Gruzije, br. 71156/01, 3. svibnja 2007.

Milanović protiv Srbije, br. 44614/07, 14. prosinca 2010.

Mocanu i drugi protiv Rumunjske [VV], br. 10865/09 i dva druga zahtjeva, ECHR 2014 (izvadci)

Mozer protiv Moldavije i Rusije [VV], br. 11138/10, 23. veljače 2016.

Mubilanzila Mayeka i Kaniki Mitunga protiv Belgije, br. 13178/03, ECHR 2006-XI

Murray protiv Nizozemske [VV], br. 10511/10, 26. travnja 2016.

Muršić protiv Hrvatske [VV], br. 7334/13, ECHR 2016

Musayev i drugi protiv Rusije, br. 57941/00 i dva druga zahtjeva, 26. srpnja 2007.

Mustafa Tunç i Fecire Tunç protiv Turske [VV], br. 24014/05, 14. travnja 2015.

Myumyun protiv Bugarske, br. 67258/13, 3. studenoga 2015.

—N—

N.B. protiv Slovačke, br. 29518/10, 12. lipnja 2012.

N.Č. protiv Turske, br. 40591/11, 9. veljače 2021.

N.H. i drugi protiv Francuske, br. 28820/13 i dva druga zahtjeva, 2. srpnja 2020.

N.P. i N.I. protiv Bugarske (odl.), br. 72226/11, 3. svibnja 2016.

Najafli protiv Azerbajdžana, br. 2594/07, 2. listopada 2012.

Naoumenko protiv Ukrajine, br. 42023/98, 10. veljače 2004.

Necdet Bulut protiv Turske, br. 77092/01, 20. studenoga 2007.

Neshkov i drugi protiv Bugarske, br. 36925/10 i pet drugih zahtjeva, 27. siječnja 2015.

Nesibe Haran protiv Turske, br. 28299/95, 6. listopada 2005.

Nevmerzhitsky protiv Ukrajine, br. 54825/00, ECHR 2005-II (izvadci)

Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunjske [VV], br. 41720/13, 25. lipnja 2019.

—O—

O'Keeffe protiv Irske [VV], br. 35810/09, ECHR 2014 (izvadci)

Okkali protiv Turske, br. 52067/99, ECHR 2006-XII (izvadci)

Oleksiy Mykhaylovych Zakharin protiv Ukrajine, br. 1727/04, 24. lipnja 2010.

Öneryıldız protiv Turske [VV], br. 48939/99, ECHR 2004-XII

Opuz protiv Turske, br. 33401/02, ECHR 2009

Orhan protiv Turske, br. 25656/94, 18. lipnja 2002.

Oya Ataman protiv Turske, br. 74552/01, ECHR 2006-XIV

—P—

P.M. i F.F. protiv Francuske, br. 60324/15 i 60335/15, 18. veljače 2021.

Pantea protiv Rumunjske, br. 33343/96, ECHR 2003-VI (izvadci)

Petrosyan protiv Azerbajdžana, br. 32427/16, 4. studenoga 2021.

Portu Juanenea i Sarasola Yarzabal protiv Španjolske, br. 1653/13, 13. veljače 2018.

Pranjić-M-Lukić protiv Bosne i Hercegovine, br. 4938/16, 2. lipnja 2020.

Premininy protiv Rusije, br. 44973/04, 10. veljače 2011.

Pulfer protiv Albanije, br. 31959/13, 20. studenoga 2018.

—R—

R.B. protiv Estonije, br. 22597/16, 22. lipnja 2021.
R.R. protiv Poljske, br. 27617/04, ECHR 2011 (izvadci)
R.R. i R.D. protiv Slovačke, br. 20649/18, 1. rujna 2020.
R.S. protiv Mađarske, br. 65290/14, 2. srpnja 2019.
Rachwalski i Ferenc protiv Poljske, br. 47709/99, 28. srpnja 2009.
Ramirez Sanchez protiv Francuske [VV], br. 59450/00, ECHR 2006-IX
Raninen protiv Finske, 16. prosinca 1997., *Izvješća o presudama i odlukama 1997-VIII*
Razzakov protiv Rusije, br. 57519/09, 5. veljače 2015.
Rodić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, br. 22893/05, 27. svibnja 2008.
Rooman protiv Belgije [VV], br. 18052/11, 31. siječnja 2019.
Roth protiv Njemačke, br. 6780/18 i 30776/18, 22. listopada 2020.

—S—

S.M. protiv Hrvatske [VV], br. 60561/14, 25. lipnja 2020.
Sabalić protiv Hrvatske, br. 50231/13, 14. siječnja 2021.
Sakir protiv Grčke, br. 48475/09, 24. ožujka 2016.
Salakhov i Islyamova protiv Ukrajine, br. 28005/08, 14. ožujka 2013.
Salman protiv Turske [VV], br. 21986/93, ECHR 2000-VII
Satybalova i drugi protiv Rusije, br. 79947/12, 30. lipnja 2020.
Savran protiv Danske [VV], br. 57467/15, 7. prosinca 2021.
Schmidt protiv Njemačke (odl.), br. 32352/02, 5. siječnja 2006.
Selçuk i Asker protiv Turske, 24. travnja 1998, *Izvješća o presudama i odlukama 1998-II*
Selmouni protiv Francuske [VV], br. 25803/94, ECHR 1999-V
Semache protiv Francuske, br. 36083/16, 21. lipnja 2018.
Shamayev i drugi protiv Gruzije i Rusije, br. 36378/02, ECHR 2005-III
Shlykov i drugi protiv Rusije, br. 78638/11 i tri druga zahtjeva, 19. siječnja 2021.
Shmorgunov i drugi protiv Ukrajine, br. 15367/14 i 13 drugih zahtjeva, 21. siječnja 2021.
Šilih protiv Slovenije [VV], br. 71463/01, 9. travnja 2009.
Simeonovi protiv Bugarske [VV], br. 21980/04, 12. svibnja 2017.
Škorjanec protiv Hrvatske, br. 25536/14, 28. ožujka 2017.
Slyusarev protiv Rusije, br. 60333/00, 20. travnja 2010.
Smith i Grady protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 33985/96 i 33986/96, ECHR 1999-VI
Soare i drugi protiv Rumunske, br. 24329/02, 22. veljače 2011.
Soering protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 7. srpnja 1989., Serija A br. 161
Stanimirović protiv Srbije, br. 26088/06, 18. listopada 2011.
Stefanou protiv Grčke, br. 2954/07, 22. travnja 2010.
Stevan Petrović protiv Srbije, br. 6097/16 i 28999/19, 20. travnja 2021.
Strazimiri protiv Albanije, br. 34602/16, 21. siječnja 2020.
Suleymanov protiv Rusije, br. 32501/11, 22. siječnja 2013.
Svinarenko i Slyadnev protiv Rusije [VV], br. 32541/08 i 43441/08, ECHR 2014 (izvadci)

—T—

T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 24724/94, 16. prosinca 1999.
T.M. i C.M. protiv Republike Moldavije, br. 26608/11, 28. siječnja 2014.
Tabesh protiv Grčke, br. 8256/07, 26. studenoga 2009.
Tali protiv Estonije, br. 66393/10, 13. veljače 2014.

Talpis protiv Italije, br. 41237/14, 2. ožujka 2017.

Tarak i Depe protiv Turske, br. 70472/12, 9. travnja 2019.

Taštan protiv Turske, br. 63748/00, 4. ožujka 2008.

Trévalec protiv Belgije, br. 30812/07, 14. lipnja 2011.

Tunikova i drugi protiv Rusije, br. 55974/16 i tri druga zahtjeva, 14. prosinca 2021.

Tyler protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 25. travnja 1978., Serija A br. 26

—V—

V. protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 24888/94, ECHR 1999-IX

V.C. protiv Slovačke, br. 18968/07, ECHR 2011 (izvadci)

V.D. protiv Hrvatske (br. 2), br. 19421/15, 15. studenoga 2018.

V.K. protiv Rusije, br. 68059/13, 7. ožujka 2017.

Valašinas protiv Litve, br. 44558/98, ECHR 2001-VIII

Varnava i drugi protiv Turske [VV], br. 16064/90 i osam drugih zahtjeva, ECHR 2009

Vincent protiv Francuske, br. 6253/03, 24. listopada 2006.

Vinter i drugi [VV], br. 66069/09 i dva druga zahtjeva, ECHR 2013 (izvadci)

Virabyan protiv Armenije, br. 40094/05, 2. listopada 2012.

Virgiliu Tănase protiv Rumunske [VV], br. 41720/13, 25. lipnja 2019.

Vladimir Romanov protiv Rusije, br. 41461/02, 24. srpnja 2008.

Volodina protiv Rusije, br. 41261/17, 9. srpnja 2019.

—W—

Wainwright protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 12350/04, ECHR 2006-X

Wieser protiv Austrije, br. 2293/03, 22. veljače 2007.

Willcox i Hurford protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 43759/10 i 43771/12, ECHR 2013

Grupa za podršku inicijativama za žene i drugi protiv Gruzije, br. 73204/13 i 74959/13, 16. prosinca 2021.

—X—

X i drugi protiv Bugarske [VV], br. 22457/16, 2. veljače 2021.

—Y—

Y protiv Bugarske, br. 41990/18, 20. veljače 2020.

Y. protiv Slovenije, br. 41107/10, ECHR 2015 (izvadci)

Yankov protiv Bugarske, br. 39084/97, ECHR 2003-XII (izvadci)

Yaroslav Belousov protiv Rusije, br. 2653/13 i 60980/14, 4. listopada 2016.

Yatsenko protiv Ukrajine, br. 75345/01, 16. veljače 2012.

Yotova protiv Bugarske, br. 43606/04, 23. listopada 2012.

—Z—

Z i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 29392/95, ECHR 2001-V

Z.A. i drugi protiv Rusije [VV], br. 61411/15 i tri druga zahtjeva, 21. studenoga 2019.

Zakharov i Varzhabetyan protiv Rusije, br. 35880/14 i 75926/17, 13. listopada 2020.

Zherdev protiv Ukrajine, br. 34015/07, 27. travnja 2017.

Zontul protiv Grčke, br. 12294/07, 17. siječnja 2012.